
पोवाडा व लावणी

गण

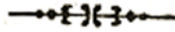

प्रथम मायभूच्या चरणा
छत्रपती शिवबा चरणा
स्मरोनि गातो । कवना ॥ धृ ॥

स्वराज्य माझा जन्मसिद्ध हक्क करुनिया गर्जना
लोक उठविला जागा केला त्या लोकमान्यांना
कठिण काळि राष्ट्रनौकांना
मार्ग दाखविला त्यांना
देशा दिली ज्यांनी प्रेरणा ॥ १ ॥

क्रांतिकारि वीरांना आणि त्यागी हुतात्म्यांना
देशासाठी देह झिजविला त्या नररत्नांना
महाराष्ट्र भूच्या भूषणा ।
पणा लावुनिया प्राणा ।
अर्पियले ज्यांनी जीवन ॥ २ ॥

आठवून मनी ही शुभनामे करुनिया स्तवना
आशिर्वाद मागतो आम्ही गावया कवना
सभापती आणि सुजना
कलावंत आणि रसिकांना
स्फूर्ति द्यावि हीच प्रार्थना

महाराष्ट्राची परंपरा

महाराष्ट्र मायभू अमुची । मराठी भाषिकांची । संत महंतांची । ज्ञानवंतांना जन्म देणार ।
नररत्नांचे दिव्य भांडार । समरधिर घेत जिथे अवतार ॥ जी ॥
शौर्याची अजरामर महती ॥ आजहि नांदती । सह्याचलावरती । मावळा दख्खनचा
राहाणार । स्वाभिमानार्थ जिणे जगणार । मराठा मानी आणि दिलदार ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

सह्याद्रि पसरला जिथे शेषासम गिरी ॥
दौलत घेऊनि सत्तावीस गड शिरी ॥
भेसूर कड्यावर बुरुज पहारेकरी ॥
ताड, माड, सागाची झाडे त्यांच्या शेजारी ॥
कळकिचे बेट आकाशात झुकांड्या मारी ॥
करवंदी, बाभळ आणि बोरी । चिल्लार कठिण काटेरी
खाली सुपीक शेती जमिन काजळापरी ॥
महाराष्ट्राची ती शेतसरी । सुवर्ण आणि भूवरी ।
कापूस, ऊस, गुळभेंडि, तूर, तिळ, हवरी ॥
काराळा फुले गोजिरी । उधळून महाराष्ट्रावरी ।
राळ्याचे लोंब पुढे लवून मुजरा करी ॥

(चाल बदलून)

महाराष्ट्राच्या अंगणात । सरिता या खेळ खेळत ॥
पंचगंगा शीतल शांत । महाराष्ट्रा शांतवीत ॥
कोयना कृष्णा चालत । घालून हातामध्ये हात ॥
जाऊनी पुढे धावत । आंध्रलाहि कुरवाळीत ॥
वारणा वाहे वेगात । वायूला लाजवीत ॥
पैठण परभणीत । गोदाचे रमले चित्त ॥

(चाल बदलून)

ही अवनी आदिवाशांची । कोळि भिल्लांची । मांग रामोशांची ।
कैक जातीची प्राणाहुनि प्यार । परंपरा ज्यांची असे अपार ।
पुढे शाहीर तीच गाणार ॥ जी ॥

चौक दुसरा

आम्हाला चीड दास्याची । जुलमी सत्तेची । परचक्राची ।
इतिहास साक्ष देत याला । करुनि आम्ही जबरदस्त हल्ला ।
अन्यायाचा कडेलोट केला ॥ जी ॥
संस्कृत भाषेचे मानी । विद्येचे धनी । एकदा त्यांनी ।
एक अन्याय केला अति घोर । मराठी असुन आमुची थोर ।
दडपून केले तिला कमजोर ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

ज्ञानाच्या मक्तेदारांनी कट पहा केला ॥
ती ठेकेदारी तगवून पुढे नेण्याला ॥
मानून हीन मराठीला । संस्कृतचा पगडा बसविला ।
प्रगतिचा मार्ग रोखिला । महाराष्ट्र दीन जाहला ।
अंतरला मायबोलिला । इतिहास, पुराणे, वेद दिसेना त्याला ॥
महाराष्ट्र संस्कृतीला । हा राहु ग्रासु लागला ।
अंधार पूर्ण दाटला । परि त्याहि कठिण समयाला ।
ज्ञानेश्वर संत पैठणी आले उदयाला ॥

(चाल बदलून)

घनघोर महाराष्ट्राची । ज्ञानेश्वरांची गर्जना । झाली ॥
संस्कृत भाषेची भिंत । करुनि आघात । त्यांनी फोडीली ॥
ती माय मराठी बोली । बाहेर काढिली । स्वैर सोडीली ॥
अज्ञाना, दीन दलिता । भगवद्गीता । त्यांनि वदविली ॥

(चाल बदलून)

दांभिकाशी अति दुर्दमनिय लढा त्यांनि दिधला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
अन्यायावरि मात करोनी त्यांनी त्या समया ।
आमुची मराठी अम्हा शिकविली परतुन बोलाया ॥
तो संत राणा हो श्रेष्ठ । साहुनी कष्ट । दंडण्या दुष्ट ।
या अवनीवर अवतरला । भूषवून महाराष्ट्राला ।
तो वंद्य झाला जगताला ।
दिले उघडुनी ज्ञानाचे कोठारचि आम्हाला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
एकनाथ, जनी, संत, तुकोबा अभंग जे बोले ।

‘मराठा तेतुका मेळवा’ रामदास वदले ।

(चाल बदलून)

थोर परंपरेचा रथ । शतके झुगारित । अखंड धावत ।
मोठ्या वेगाने पुढे आला । सह्याद्रीवरी पठाराला ।
गातो मी त्याच्या पोवाड्याला ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

ते वीर मावळे गडी धन्य जाहले । स्वातंत्र्यसंगरी करी शस्त्र घेतले ।
आणि प्रतिकाराचे कुंड पेटवुन दिले ।
गिरिकंदराला उठविले । गड कोटांना हलविले ।
शिवराय त्यात रणधीर । त्यानि घनघोर ।
कपारीतून शिंग फुंकिले ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

मोंगलांच्या साम्राज्याला । तोंड देण्याला । सज्ज जाहला ।
दख्खन सारा खडबडून उठला । बघून दिल्लीचा ऊर फुटला ।
आदिलशाहिचा धीर सुटला ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

औरंगजेब शिरजोर होऊन आला ॥
आणि आदिलशाहीची जोड मिळाली त्याला ॥
थैमान त्यानि मांडिला । लुबाडून मराठी मुलखाला ।
पोसाया जुलुमशाहीला । साम्राज्य दिल्लीचे दख्खनवर करण्याला ॥
लुटालूट जाळपोळिला । सीमा नसे अत्याचाराला ।
अब्रूचे जिणे जगण्याला । नाही आशा उरली कोणाला ।
मरणाची पसरली छाया चारी बाजूला ॥
जुलुमाच्या मध्यरात्रीला ।
तेव्हा स्वातंत्र्याचा वारा वाहु लागला ॥
लोटून ढग बाजूला ।
मावळा तारा होऊनि चमकू लागला ॥

(चाल बदलून)

मेघापरी हाक देते झाले शिवाजी । मग उठे तानाजी ।

बहिर्जी नि येसाजी । हंबिरराव आणि बाजी । मालसुरे आले सूर्याजी ।
हो मावळे मर्द रणगाजी ॥

(चाल बदलून)

करवंदीपार झिंगलेली । ऐकुनी हाक हर्षली ॥
दरडीने जांभई दिली । कळकाने मान डुलविली ॥
किल्ल्याने धाप टाकिली । बुरूजाने बाहु उभवीली ॥
त्या भयाण जाळीखाली । तलवार चमकू लागली ॥
घोड्याची टाप वाजली । वर धूळ उडू लागली ॥

(चाल बदलून)

राखाया या महाराष्ट्रा । उठे मरहाटा । रण करण्याला ॥
भुइकोट किल्ल्याच्या तटा । मारुनी रट्टा । पाडू लागला ॥
पट्टा घेऊन रोखिल्या वाटा । वैन्याचा पिट्टा । त्याने पाडीला ॥

(चाल बदलून)

रणधुमाळीमध्ये हेटकरी रक्ताने नाहला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
तोरण्यावरी स्वातंत्र्याचे तोरण बांधियले ।
पुरंदर, रायगड, पन्हाळा किल्ले सर केले ॥
मोंगली सैन्य पेंढार । देऊनि त्या मार । केले बेजार ।
औरंगजेब नमविला । दिल्लीरखान दमविला । शाहिस्तेखान शासिला ।
मर्द मावळा निर्भय लढला बुरुजा बुरुजाला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
सह्याद्रीच्या शिखरावरुनी फेकु दूर नजरा ।
पाहू चला त्या महाराष्ट्राच्या अजिंक्य आरमारा ॥

चौक तिसरा

आंग्न्यांचे मोठे आरमार । सागरावर । करी संचार । थरथरे ऊर
बघून त्याला । कान्होजी आंग्रे सिमेवरला । महाराष्ट्राचा बालेकिल्ला ॥ जी ॥
महाराष्ट्र करण्या पादाक्रांत । इंग्रजी बेत । झाला निश्चित ।
मुंबईतून निर्वाणीचा । तळकोकणात शिरण्याचा । महाराष्ट्राला ग्रासण्याचा ॥ जी ॥
हेरगिरी फंद फितुरी । यत्न नाना परी । करुनि ही सारी ।
समया समयास विफल ठरली । आंग्न्यांची फौज बिनीवरली ।
इंग्रजांपुढे नाही हरली ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

कोकण समुद्रकाठ । जंगल झाडी घनदाट ॥
त्या गोव्यापासून थेट । कुलाब्याला भिडे जो नीट ।
चौबुरजी किल्ले भुइकोट । त्यावरील तोफा अफाट ॥
बेलाग बुरूज बेफाट । वैन्याला मृत्यूची वाट ॥

(चाल बदलून)

एके दिवशी अरबी सागर । होऊन स्थिर । होता झोपला ॥
आणि त्याच्या उशाशेजारी । मराठा गडकरी । होता बैसला ॥
तोफेत घालुनी गोळा । लावुनी डोळा । पहारा करण्याला ॥
त्या शांत मध्यरात्रीला । कराया हल्ला । इंग्रज आला ॥

(चाल बदलून)

चाहूल तोफखान्याला त्याची लागली ॥
गडगड गडाट गडावर तोफ घनगर्जली ॥
सतराशे सत्तावीस साली । सागराची झोप उडाली ॥
तांडेल, भंडारी, कोळी । आंगण्यांची आरमारी शक्ती रणी उतरली ॥
चौफेर धावू लागली । इंग्रजी आरमारां तुडवित पायाखाली ॥
सागरी झुंज सुरू झाली । मराठ्यांनी झेप घेतली ।
जोराची धडक मारिली । इंग्रजांची 'डर्बी' नौका पालथी केली ॥
किती मुंडकी तुटली त्या वेळी । पाण्यात प्रेते बुडाली ।
आणि लाटांवरती टोपडी तरंगू लागली ॥
रक्ताची लाली दर्याला रंगिन आली ॥
इंचवर्ड साहेबाची दाणादाण उडाली ॥
मराठ्यांची सरशी झाली । गोऱ्यांनी शस्त्रे सोडिली ।
टाकून रण माघार त्याने घेतली ॥

(चाल बदलून)

मावळे लढाईत दर्दी । दर्यावर्दी । करून गर्दीला ॥
मारुनी मार बिनतोड । साहेबाचा मोड । लढाईत केला ॥
रिपु नाही पुढे येऊ दिला । त्याने रोखिला । विजयदुर्गाला ॥

(चाल बदलून)

पराजया मग पदरी घेऊनी क्षणभर दम घ्याया ।
गोऱ्यांनी गाठली मुंबई जखमा बांधाया ॥
विजयदुर्गापुढे विजयि जाहले मराठी झुंझार ।
मागे परतले महाराष्ट्राचे विजयी आरमार ॥
त्या विशाल नौकांवरून । गोव्यापासून । करी भ्रमण ।
तेजाळ त्यांना पाहून । आणि मनी मुग्ध होऊन । आनंदे मागे जाऊन ।
आंगऱ्यांच्या आरमारा नदिपति मागे देता झाला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
सन अठराशे सत्तावनचा चौक ये पुढचा ।
पारतंत्र्यातील बंडाचा आणि सशस्त्र क्रांतीचा ॥

चौक चौथा

इंग्रजी कारकीर्दीचा । परदास्याचा । वृक्ष गुलामीचा । धरुनी मूळ आला वर वेगात ।
कंपनी अंमल बसला भारतात । राष्ट्र संपूर्ण पडले बंदात ॥ जी ॥
त्यांनी आपुली सत्ता स्थापिली । जनता नाडली । पार तंग केली । दरारा बसवून
सान्या देशात । हिंद परि पुन्हा उठला त्वेषात । अठराशे सत्तावनच्या बंडात ॥ जी ॥
त्या वेळी एक अग्रणी । शूर स्वाभिमानी । चमकले रणी । सेनानी तात्या टोपेचे
नाव । ज्याने शत्रूचा घेऊनी ठाव । मारिले कठिण घावामध्ये घाव ॥

(चाल बदलून)

बंडाचा वणवा देशात जेव्हा पेटला । तो दाहि दिशेला जळत धावू लागला ।
लक्ष्मीबाई हिरकणी देऊनिया जोडीला । तात्याला महाराष्ट्राने रणी लोटला ।
वुडंडहॅम गोऱ्या साहेबाला । वेढून मार त्याने दिला । बहादुराने कानपूरवरती
ताबा बसविला । मग मोठी फौज घेऊनि झांशिला गेला । ग्वाल्हेर आणि काल्पिला ।
जोराचा लढा त्यानं दिला । बंडाचा मोड परि झाला । अपयश आले तात्याला ।
धारातीर्थी लक्ष्मीबाईनी देह ठेविला । पुढे हासत तात्या टोपे फासावर गेला ।
दख्खनचा दीप तो उत्तरेत मालवला । तुम्ही शांत ऐका वृत्तान्त पुढे घडलेला ।

(चाल बदलून)

डोंगरात डरकाळी दिली । आरोळी झाली । उमाजी आला
जळी, स्थळी, स्वप्नामाजी । दिसे उमाजी । आंगल सत्तेला ॥
तोडण्या बेड्या दास्याच्या । परक्या सत्तेच्या । प्रतिकाराला

(चाल बदलून)

उमाजी नाईक आला । झाला गलबला । धडकी कैकाला ।

भरली, शत्रूला कंप सुटला । उमाजीराव आला बाभुळसरला ।
जाहीरनामा जाहीर केला । आवातनं दिले त्याने सकला ।
उठविले मांग रामोशाला । इंग्रजाविरुद्ध लढण्याला । गोरा सैनिक
पहारेवाला । भयभीत झाला बघुन त्याला । बंदूक टाकून पळत
सुटला । विजारसुद्धा जड झाली त्याला । मॅकिंटॉश साहेब
घाबरला । गनिमी काव्यानं उमाजी आला । साहेबाचं भुस्काट
पाडायला हो माळानं दादा ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

विश्वासघात जाहला । नाईक पकडला गेला ॥
इंग्रजांनी फासावर त्याला । देवोनी दम घेतला ॥
गाजवून महाराष्ट्राला । रामोशी धन्य तो झाला ॥

(चाल बदलून)

वासुदेवराव बळवंत फडके फडकला ॥
उलथाया परकी सत्तेला ।
सशस्त्र बंडाचा कयास त्यांनी केला ॥
महात्मा फुले लाभले महाराष्ट्राला ॥
अन्याय निवारुनि न्याय द्याया दलिताला ॥
टिळकांनी घालुनी साद सिंह उठविला ॥
उन्मत्त गोऱ्या गजाला । निर्भय इशारा दिला ॥
'पळ काळे कर लवलाही केसरी आला' ॥
थांबवून मुळशी, बिळाशीच्या सत्याग्रहाला ॥
त्या बेचाळीसच्या साताऱ्याकडे चला ॥

(चाल बदलून)

बंदूक ठासून उठे शेतकरी । तेली, तांबोळी ।
गुलामगिरीची होळी पेटवून मग मारी गोळी ॥
नांगर सोडून कुळव सोडून मोहहि सर्वांचा ।
मालक होउनि मिरवु लागला तो महाराष्ट्राचा ।
त्यांनी ग्रामराज्ये स्थापिली । नाकी बसविली । साताऱ्यात पहिली ।
अशक्य आज असलेले । ते शेतकऱ्यांना दिसले । त्यांनी शक्य करून दाविले ।
शेतकऱ्यांचा सहाय्यक वाली सह्याद्री झाला । महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती
नेण्याला ॥ शेचाळिसचे पर्व क्रांतिचे हलवी विश्वाला ।
ते पहाण्याला मुंबापुरीला सारे चला चला ॥

चौक पाचवा

एकोणिसशे शेचाळिसाला । फेब्रुआरीला । मुंबई बंदराला ।
बंडाचा खलाशांनी केला । गुलामी शृंखला तोडण्याला ।
त्यागाचे पेटविले कुंड धरून धीराला । धड धड धडा धावुनि त्यासंगं ।
कामगार चंग । बांधुनी, दंग रणावर झाला ॥ जी ॥
महायुद्ध गेले संपून । रक्तमंथन । त्यात न्हाऊन ।
भारतीय खलाशी आला भारतात । सुखाचे दिवस बघत स्वप्नात ।
घेऊन कैक आशा हृदयात ॥ जी ॥
त्या वेळी इंग्रज होते । जेते रणकर्ते । मग कोण पुसते ।
हिंदी खलाशांचा काय बडिवार । 'सुवर' म्हणूनिया होत सत्कार ।
आणि कमरेत लाथेचा मार ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

कहर झाला खलाशांना जीवनाचा कंटाळा आला ॥
स्वाभिमान चेतला त्यांचा मग धीर जरा वाढला ॥
खलिता पाठवून दिला निर्वाणीचा त्यांनी साहेबाला ॥

(चाल बदलून)

द्यावी वागणूक मानाची योग्य आम्हाला
वेतन पुरे, कसदार अन्न खायाला ॥
आणि बंद करा त्या तुमच्या जुन्या खोडीला ॥
वाचून अशा खलित्याला । अँडमिरल गॉडफ्रे बिथरला ।
रागाने लाल जाहला । डोईवर भुवया गेल्या दात आवळला ।
फेंदाखून नाक बटबटा पाहू लागला ।
उंदराने धमकी मांजराला । द्यावी तसे वाटले त्याला ॥
गालाच्या आत 'बास्टर' बोलू लागला ।
मंजूर मागणी नाही नकार धाडीला ।
खलाशांना चेव मग आला । एकवटून सर्व शक्तीला ॥
संपाचा सोटा घेतला । जुमानून वर पेलिला ।
साहेबाच्या डोक्यावर जोराने हाणीला ॥
तलवार कॅपवर त्यांनी संप सुरू केला ।
कॅसल बराकीमध्ये स्वस्थ बैसला ॥

(चाल बदलून)

पाहून असा प्रकार । इंग्रजी नूर । पालटला पार ।

टाकिले त्यांनी जुन्या डावास । ठकविले जसे उमीचंदास ।
तसे उखडून घाया खलाशास ॥ जी ॥
म्हणती आम्ही सत्य सांगतो । तुमचे ऐकतो । मागण्या देतो ।
संप परि तुम्ही मागे घ्यावा । घोर हा प्रसंग टाळावा ।
जलदिने तुमचे म्हणणे कळवा ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

डावात खलाशी आला । मुंबई बंदराला बेसावध झाला ॥
इतक्यात गोऱ्या साहेबानं । जाळं टाकून । वेढा घातला ॥
सैनिक ठेविला खडा । घेउनि रणगाडा । मशीनगनवाला ॥
शस्त्राचा चिमटा लावून । दावा साधून । मग गुरगुरला ॥

(चाल बदलून)

वेढा केला आम्ही पुरा लढण्याची भोळी आशा तुम्ही नका धरू ।
सागर लढवून नौका बुडवून आरमाराचा नाश करू ॥ जी ॥
सार्वभौम सम्राट आम्ही नच समरांगणि कधि मागे फिरू ।
हट्टा सोडून आम्हा हात जोडून शरण यावे तुम्ही नका मरू ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

खलाशांनी मग शेवटची । विनवणी केली देशाची ॥
काँग्रेस आणि लीगची । अन् हिंदी क्रांतिकारकांची ॥
कम्युनिस्ट, कामगारांची । परंपरा थोर की ज्यांची ॥

(चाल बदलून)

घनगर्जना गगनी घुमली स्थिरला सागर ।
खलाशांनी मग कंबर कसली करण्या संगर ॥
मारा कराया मागे मुरडले निर्भय मैदानी ।
नांगर टाकुनी नौका नांगरल्या नौकानयनांनी ॥
चमक, अमला, इंद्रधनुष्य, आली आवंती ।
नटलि नर्मदा, पंजाबासह सजली कलावती ॥
नांगरून नौका आडल्या । तोफा चढल्या । नीट बैसल्या ।
गोळ्यांनी लावाया धार । पोलादी करून निर्धार । मग त्यांनी केला पुकार ।
ताजमहालावर तोफा रोखून मग बोले बोला ।
उठवा वेढा नातरि हा घ्या हा आला गोळा ॥
अथांग अरबी सागर ऐकुन आनंद भरला ।

लाट आवरून, मान उंचावुन हळू हळू हसला ॥
खलाशांची ती हाक चहुकडे हवेत दुमदुमली ।
मुंबापुरीच्या कामकऱ्यांच्या हृदयाला भिडली ॥

(चाल बदलून)

ती हाक ऐकता कामगार मग उठला ॥
खलाशांना सहाय्य करण्याला ।
संपाचा घण मग त्याने हाती घेतला ॥
हादरले वायुमंडळ असा गर्जला ॥
कारखाने आणि गिरण्याला । थांबवून पार यंत्राला ।
कारभार ओस पाडिला । सामसूम केले नगराला ।
इंग्रजांनी लष्करी कुमक आणली शहराला ॥
रणगाडा धावू लागला ।
आणि विमान तळपू लागले कराया हल्ला ॥
कामगार आला रस्त्याला । उभारून भुईकोटाला ।
दमगीर केला हिसडून मशीनगनवाला ॥
तो शिवाजी पार्कला हातघाईवर आला ॥
परळात प्रलय मांडिला । विसरून देहभानाला ।
त्यांनी लालबागला लाल रंग आणीला ॥

(चाल बदलून)

त्याचे नयनी रस अग्नीचा लागे उसळाया ।
पूर होऊनी पुढे पातला वैरी वितळाया ॥
भयाण झाली मुंबानगरी विमाने वर उडती ।
चिरडाया जनतेला पोलादी गाडे धडधडती ॥
कामगार कोटावर चढे । होऊनी पुढे । ठाकले खडे ।
धावते दुर्ग अडविले । फोडाया लढू लागले ।
दारिद्र्य लढू लागले । त्वेषाने भिडू लागले ।
रणांगणी ते तुच्छ मानी डमडम गोळीला ॥
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
राजरस्त्यावर निज रक्ताचा सडा सांडियेला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ।

चौक सहावा

महाराष्ट्र हा नव्या युगाचा बजावून जगता
समाजसत्ता आता मागतो स्वायत्त स्वाधिनता ॥

तो पाचारि बुद्धिवाद्यांना । आणि जहालांना । शेतकरी यांना ।
उभवु या ऐक्याची भिंत । महाराष्ट्र करुनि संयुक्त ।
दुःख दैन्य दिसेना जेथ ।
लोकशाहिचे नंदनवनचि करण्या या भूला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
जिथे ना उरे कोटि जनाला जगण्याची भ्रांता ।
जिथे न थारा निरकुंशा आणि त्यांची अहंता ॥
परक्यांनी पाडिले खंड । असुनी अखंड । केले त्रिखंड ।
तो निझाम मराठवाड्याला । सालाझार शोषी गोव्याला ।
महाविदर्भ वेगळा झाला ।
या शकलांना या सांधू या, या, या, पुढे चला ।
महाराष्ट्राची परंपरा ती पुढती नेण्याला ॥
साद घाला वारल्याला, हेटकरी, कोळी, भिल्ला ।
अठरा पगड जातिला बोलवा संयुक्त करण्याला ॥
सालाझारासह नंगी निझामी करोनिया नष्ट ।
एकभाषिक तीन कोटिंचा निर्मा महाराष्ट्र ॥

(चाल बदलून)

सांधुनी मुंबई विशाल महाराष्ट्राला ॥
संयुक्त होऊनी साथ देण्या दुसऱ्याला ॥
शेजारी महागुजरात निर्मायाला ॥
आसाम, आंध्र, ओरिसा, बिहार, तामिला ॥
त्या संयुक्त कर्नाटका आणि केरळा ॥
स्वायत्ता देऊनी या साऱ्या घटकाला ॥
जमवुनी सारे हे तारे गुंफुनी माला ॥
या हिंद देशाच्या गळ्यात घालायाला ॥
विराट भारतीय संघराज्य करण्याला ॥

(चाल बदलून)

बा महाराष्ट्रा हो जागा झुगासून निद्रा ।
महाविदर्भ गोवा, मराठवाडा सारा । सांधुनी देश हा ।
तीन कोटिंचा प्यारा । ने पुढे थोर परंपरा ।
म्हणे अण्णा साठे घे मुजरा । धीराच्या धीरा ।
मराठी शाहीरांच्या शाहीरा ॥ जी ॥

स्तालिनग्राडचा पोवाडा

चौक पहिला

दलितांचा आशाकिरण । रशियाचा प्राण । जनजंगी ज्यानं लढविले रोस्तोव
आणि खार्कोव । रक्षिले लेनिनग्राद मॉस्को नाझींचा काळ तिमोशेंको ॥ जी जी ॥
फितुरीची उठली डाकीण । बर्लिनहून । गेली चालून फ्रान्साचे पेटाँ आणि डार्ल ।
धरून नॉर्वेवर पाय रोवला । फ्रिस्ट्लिंग वंदन करी तिजला ॥ जी ॥
भांडवलदारांना भीति । क्रांतिची होती । म्हणून या मूर्ति । शरण गेल्या नाझी फितुरीला ।
देशद्रोहाचा कळस केला । स्वातंत्र्य विकून नाझीला ॥ जी ॥
फ्रान्सचे नीच पुढारी । करिती फितुरी । चरचरा चिरी । मान फ्रान्सची, झाले बेइमान ।
कम्युनिस्टांची मुरगळलि मान । म्हणुनि नाझिंचा झाला थैमान ॥ जी जी ॥

(चाल दुसरी)

अजिक्य प्रचंड पलटण असून फ्रान्सला ॥ देशद्रोही नेत्यांनी तिचा घात हो केला ॥
सामील झाले नाझीला ॥ पॉप्युलर फ्रंटचा धुव्वा आधी उडविला ॥ मोठमोठे देश अभिमानी
दिले फासाला ॥ कम्युनिस्ट पक्षावर वरवंटा फिरविला ॥ फितुरीनं फ्रान्सचा खांब
पोखरिला ॥ हिटलरी हस्तकांनी नंगा नाच मांडिला ॥ म्हणुन नाझी फ्रान्सवर आला ।
फ्रान्सचा वीर आडवाया पुढं धावला । नाही लाज राष्ट्रवाद्यांला । त्यांनी हुकूम मागाहून
दिला । सारं सैन्य मागं घेण्याला । अन् येताना पाडू नका सोमवरीला पुलाला ॥
असल्या ह्या काळ्या कृत्यांनं नाझी सर झाला ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

शस्त्रांन्ने दारूगोळा भरून । बर्लिन हुकुमावरून । पॅरिस सर करून । शिरले युरोपात
नाझी भडकून । कैक देश पायांखाली तुडवून । संगिनी रक्तामधी बुडवून ॥
रुमानिया, फ्रान्स, बल्गेरिया । घेऊन सर्बिया । झेक, नॉर्विया । जिंकूनी गेले डेन्मार्कात ।
सर्व देशात झाला आकांत । सडुनि किडे पडले कैक प्रेतात ॥
मग खूष झाला हिटलर । पाहून हे सारं । करी विचार । म्हणे हे लष्कर आमचे जोरदार ।
याने युरोपाला केले बेजार । आता मी सार्वभौम होणार ॥ जी ॥

(चाल दुसरी)

हिटलरी हुकूम मग सुटला हेस साहेबाला ॥ तुम्ही जावे ग्रेट ब्रिटनला । अन् सांगा
सूत्रधाराला । बंद करतो आता लढाईला । परि मान्यता द्यावी आजला । जिंकलेल्या
आमच्या युरोपाला । अन् गप् बसा एका बाजूला । आम्ही करितो रशियावर हल्ला ।
दडपून देतो कम्युनिस्ट भूत या वेळा ॥ हेर हेस डुलवी मानेला । 'फ्युरऽऽऽर कबूल आहे
मजला ।' हिटलरी आज्ञा घेउनि हेस चालला ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

सोविएटविरोधी कट । उभाराया तट । उडाला फॅसिस्ट । स्कॉटलंडमध्ये पडला जाऊन ।
इंग्रजांचा युद्धकैदी होऊन । क्रुद्ध झाले जन त्याला पाहून ॥
जनतेने केली पुकार । ऐका सरकार । हेस हा चोर । संयुक्त कोर्टात त्याला खेचून ।
लोकशाहीचा शत्रू समजून । नाझी हा खास काढा ठेचून ॥ जी जी ॥

चौक दुसरा

(चाल पहिली)

नाझीनी बेत मग केला । हेस परि गेला । करू या म्हणे हल्ला । रशियाचा लाल कोट
पाडून । सोविएट लोकशाही मोडून । आशिया सारा घेऊ जिंकून ॥
सन एकोणिसशे एकेचाळ । मोठे जंजाळ । युद्धाचा काळ । जून बावीस तारखेला ।
नाझी सैन्याने हल्ला केला । मध्यरात्रीच्या सुमाराला ॥
अनाक्रमणाचा करार, मोडून पार । दरोडेखोर । अचानक शिरले युक्रेन प्रांतात ।
कीव राजधानी घेऊन कबजात । कैक रणवीर पडले समरात ॥
दोन हजार मैल आघाडीला । नाझी उभा झाला संगिनीवाला । एक कोट लुटारू हो तय्यार ।
घेऊन रणगाडे तोफा अपार । झाकला सूर्य पडला अंधार ॥
रशियाचा प्राण स्तालिन । बोले गर्जून । हात त्याचे दोन वोरोशिलोव तिमोशेंको उठले ।
लाल फौजेला हुकूम सुटले जणू सागरी तुफान उठले ॥ जी ॥
दुंदुभि झडे मॉस्कोत । नाद गगनात । गेला दुमदुमत रूस खडबडून जागा झाला ।
हात आपोआप बंदुकीला गेला, तय्यार वीर झाला ॥ जी ॥
सोविएट छायेखाली रूस होता बसलेला ॥ फितुरीचे नाव नाही ठावे ज्याच्या जन्माला ॥
लागला होता त्याचा डोळा नाझी वाटेला ॥ एवढ्यात आवाज त्याच्या कानावर आला ।
आणि वीर सिद्ध हो झाला । बांधून शस्त्रे कमरेला । सोशालिस्ट कोंदणी जन्म जयाचा
झाला ॥ तो कसा स्वस्थ बसणार अशा वेळेला ॥ वेगाने पुढे तो आला । रोखूनि संगिनी
आडवा झाला नाझीला ॥ जी जी ॥

(चाल : दिल्लीच्या दरवाजाला)

धावून जाई नाझीवर । रशियाचा लाल झुंजार ॥ प्रतिक्रांतिचा भस्मासुर । गारद कराया
पार ॥ चढवित हल्ला अनिवार । किती नाझी झाले थंडगार ॥ शत्रू होता संख्येने फार ।
धुमाळीने धावे रणावर ॥ लाल फौज मारूनी मार ॥ लुटारूंचा घेई समाचार ॥ जी जी ॥

(चाल : दांगटाची)

जर्मनांनी मोठा जोर केला । कित्येक गावात नाझी शिरला । रोस्तो अन् खार्को संग्रामाला ।

कित्यके लाख नाझी ठार झाला । भाडोत्री शिपायांशी मुकला । मग सेबास्तोपोल किल्ला ।
घेण्याचा बेत त्याने केला । वेढा देण्याला तिकडे गेला । आठ महिने हा किल्ला लढला ।
अवसर मिळाला रशियाला । कडेकोट बंदोबस्त केला । मॉस्को शहराच्या आघाडीला ।
तिमोशेंकोने कोट रचला । संघटित करून फौजेला । सेबास्तोपोलचा किल्ला । नाझीला
खाली करून दिला । झाला तैयार झुंजण्याला । लेनिनग्राड लढविण्याला । एका म्हणे
भाई ॥ जी जी ॥

चौक तिसरा

(चाल पहिली)

जिकित शहरांपाठी शहर । नाझी निशाचर । करीत अत्याचार । आले लेनिनग्राद शहर
भूमीत । अगणित गोळ्या घेऊन पाठीत । पळती माघारी धूम ठोकीत ॥
परतला पुन्हा जर्मन । आला धावून । कोट पाडून । उपनगरात हल्ला केला । लाल सैनिक
पुढे भिडला । पुन्हा लढाईला रंग चढला ॥
वेशीत तोफ धडधडे । पडति भिंताडे । अग्नि भडभडे । नाझीकडे यशकाटा झुकला ।
लाल सैनिक खिन्न झाला । निराशा झडपी हृदयाला ॥ ३ ॥

(चाल : तव समान...)

स्तालीन बोलला बोला । रणावरील लाल फौजेला । लेनिनग्राद शहराला । लेनिन या
पूज्य नावाला ॥ जरि नाझी पाय लागला । हे लांछन आम्हा नव मनूला । हे वैभव
कामकऱ्यांचे । सोविएत श्रमिक जनतेचे ॥ आले लुटाया गुंड नाझींचे । कापाया काळीज
आमुचे ॥ म्हणून आण घे समरांगणात । जोवरी शत्रू रशियात । तोवरी शस्त्र हातात ।
घेऊन लढू अविश्रांत ॥ गनिमांचा करू निःपात ॥ रक्ताचा थेंब शेवटला । अखेरीची
गोळी कमरेला । तोवरील मारा गनिमाला । वाचवा मायदेशाला ॥ जी जी ॥

(चाल बदलून)

हा बोल लाल वीराच्या हृदयी भिडला । संतप्त जाहला त्वेष तयाला चढला । कडकडुनि
मेघासम नाझीवर तो पडला । निकराचा हल्ला चढविला । बेहिम्मत केला । पुन्हा
लढण्याला ॥ जी जी ॥

(चाल दुसरी)

मग नाझी मॉस्कोला गेला । घनघोर संग्राम झाला । दिली धडक लाल फौजेनं मागं
हटविला ॥ वेशीपासूनि दोनशे मेल उडवुनि दिला ॥ अगणित बळी देऊनि घेतले
खार्कोला ॥ सहा लाख नाझींचा मुडदा पडला रोस्तोवला ॥ प्रेतांचा ढीग साचला । गोबेल्स
उभा वर झाला ॥ आणि सांगे सर्व जगताला । आम्ही सर केले रोस्तोवला । सोविएत

राज्य आता बुडवू वेळ नाही त्याला ॥ घेरून रोस्तोव खार्कोला । नाझींच्या सैन्याने मोठा कहर हो केला ॥ जो जो गाव त्यानं सर केला । लाविली आग मग त्याला । लोकांच्या लुटति धान्याला । जरि कोणी विरोध हो केला । कापिती त्याच्या मानेला । झिंगती पिऊन दाखला । अबलांच्या लुटती शीलाला । कम्युनिस्ट म्हणून युवकांच्या तोडिती हाताला । बलात्कार आणि खुनाला । नाही दाद अत्याचाराला । पराजित रशिया जुलुमाने गनिम हो झाला ॥ जी जी ॥

सूड सूड शब्द देशात बुलंद केला ॥ जिथं तिथं गनिम नाझीला । जंगलात दिसू लागला । बिचकवी झुडुप मग त्याला । बंदुकीचा नेम झाडाने नाझीवर धरला ॥ मातीचा ढीग गनिमांचा रंग रंगला ॥ दाखूची निशा गाडीला । सोडूनि रूळ लोळे एका बाजूला ॥ बुरुजावरचा पूल स्वेच्छेने गगनी तो गेला ॥ आपोआप सांधा बदलला । खार्कोवची गाडी भेटली लाल फौजेला ॥ पाहून या उलथापालथीला । विसरला नाझी भानाला । वरिष्ठाचे पत्र उफराटे वाचू लागला ॥ पिछाडीच्या नाझीची आशा नाही आघाडीला ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

ओढे, खोडे आणि नदिनाले । झाडे जंगले । झुडूपहि बसले । गनिम होऊन पिछाडीला । नाझी पिछाडीवर करून हल्ला । कापी नाझींच्या शेषटाला ॥ जी जी ॥ पुढे तिमोशेंकोची फौज । उभाखनि ध्वज । उधळित तेज । पिछाडीला गनिम सैन्य मारी लाथ । नाझीला धखन लाल चिमट्यात भुलविला अरी त्यांनी रशियात ॥ जी जी ॥

चौक चौथा

(चाल पहिली)

रशियाची पोकळ भिंत । नाझी शोधीत । शिरकावया हात । नाही पर कोठे वाव मिळाला । लाल फौजेचा जोर कळला । त्यांनी मग आपुला मोहरा वळला ॥

(चाल बदलून)

जिला वळसा घालून नदी वोल्गा आहे गेली । ती स्तालिनग्राड नगरी तिच्या तिरी वसली । वर फडकत झेंडा लाल वैभवशाली । ही झारिस्तिन होती पहिली । सतरा साली । बोल्शेविकांची मुकुटमणि झाली ॥ तो मणी घ्यावया हिरावून फॉन हॉथ आला । दहा लक्ष नाझी फलटण त्याच्या मदतीला । त्यानं तिन्ही बाजूनं वेढा शहराला दिला । पुढे जो जो प्रकार झाला । सांगतो तुम्हाला या समयाला ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

यांत्रिक सैन्य प्रबळ । मोठे पायदळ । निशाण काळ । रणगाड्यांचा ढीग रचला ।

विमान दाटले विमानाला । आणीबाणीचा काळ आला ॥
स्तालिनग्राडवर हल्ला । करण्याला आला । जर्मनीवाला । बंदूक बायोनेट सैन्य अनिवार ।
रोखल्या तोफा अडिच हजार । आता स्तालिनग्राड लढणार ॥
स्तालिनचे सुटले फर्मान । उठा सारे जन । करा रक्षण । मायदेशाचे, रक्त सांडून ।
तसू अन् तसू जमीन लढवून । असंख्य नाझी काढा कापून ॥
शहराचा रंग बदलला । पुन्हा रंग आला । निराळाच झाला । झाले आशियाचे रणमैदान ।
नाझी फौजेचे घ्यावया प्राण । गाडाय़ा बनले कब्रस्तान ॥ जी जी ॥

(चाल : दिल्लीच्या दरवाजाला)

शहराचे कराया रक्षण । बांधिले कोट जनतेनं ॥ खंदकाचिया भिंतीनं ।
नटविले तिन्ही बाजूनं ॥ लेनिनची ध्वजा उभाखून । करावया देह कुर्बान ।
धावली अबला तरुण ॥ जी जी ॥

(चाल दुसरी)

लाल फौज होती तय्यार त्या वेळेला ॥ घेऊन स्तालीन नगराला । बाकूला जाण्याचा
बेत नाझीला कळला ॥ मार्शल तिमोशेंकोनं युद्धव्यूह रचला ॥ कारखाने नेले पिछाडीला ।
पिछाडीच्या बंदोबस्ताला । दहा लाख लाल सैनिक त्याने उभा केला ॥ तोफेची लावली
रांग दरवाजाला ॥ चहूकडे शिपाई उभा केला । बंदुकी त्यांच्या खांद्याला । चिलखत
छातीला भाळी तारा शोभला ॥ रोदिमस्तेव्ह मध्य शहरात झुंज देण्याला ॥ तिमोशेंको
होता उत्तरेला । फॅसिस्ट बगलेवर रोखून तलवारीला ॥ ऑगस्ट तेवीस तारखेला । दोन
हजार नाझी विमानांनी हल्ला चढविला ॥ पाखडली आग शहरावर पहिल्या हल्ल्याला ॥
पाऊण भाग शहराचा नाश जाहला ॥ सोविएट शूर कामकरी नाही डगमगला ॥ पेटवून
घरादाराला । ज्यानं दग्ध भूमीचा टोला नाझीला दिला ॥ त्यानं पडक्या घरावर तोफखाना
जागिला ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

शहराचा भाग भंगला । पाहून त्याला । तिमोशेंकोला । त्वेष आला, लालीलाल झाला ।
शत्रूवर प्रतिहल्ला केला । स्फूर्तीचा जाळ पेटवीला ॥
जर्मन उठले जोरानं । तुफानी सैन्य । शस्त्रास्त्रे घेऊन । शहरावर नाझी तुटून पडला ।
पर कोटावर मारा केला । भिंत पाडून आत शिरला ॥
मुसंडीनं घुसती जर्मन । तिन्ही बाजूनं वाऱ्याप्रमाणं । लाल सैनिक आडवी त्याला ।
मारून आधी संगिनीला । मुडद्यांचा मोठा ढीग रचला ॥
तोफेचा झाला भडीमार । पसरला धूर । आवाज रणावर चोहिकडे एक आरोळी आली ।
कित्येकांच्या गोळी उरी शिरली । प्रेते बहु छिन्नभिन्न झाली ॥
एकवटून सर्व शक्तीला । जर्मन आला । जुटीने केला हल्ला ।
वोल्गाचा पूल ओलांडीला । आपल्याच मृत शिपायाला ।

तुडवित शहरामध्ये शिरला ॥

(चाल दुसरी)

फॅसिस्ट फौजेचा लोंढा शहरामध्ये आला ॥ तो विद्युतगतीनं चहूकडे पसरला ॥ जेव्हा नाझी शहरामध्ये आला । सर्रास जनतेवर मारा सुरू त्यानं केला ॥ परि प्रतिकार पुढे फारच वाढत गेला ॥ घनघोर युद्ध रस्त्याला । घरोघर बोळाबोळाला । मजला मजला नाझींच्या विरुद्ध झुंजू लागला ॥ तोफेचा थर नाक्यावर गर्जू लागला । लाल शिपाई भिडला मग त्याला । शस्त्राचा प्रहार शस्त्राने रोखू लागला ॥ किती मुडदा पडला धरणीला । रक्ताचा सडा सांडला । त्यावरून नाझीवर मारा होऊ लागला ॥ जरि वीर आला भूमिला । जोम, धिमेपणा आणि शिस्त नाही विसरला ॥ जिऱ्याखाली रक्तावर रडून मारी गोळीला ॥ आडवून नाझी सैन्याला । वाचवाया लाल शहराला । शिकस्तीचा यत्न त्यानं केला । अर्पून पंचप्राणाला । दिपविले साऱ्या जगताला । परि जोर नाझींचा झाला । आशेचा किरण भंगला । निराशेचा अंधार आला । स्तालिनग्राड पडले मृत्युशय्येला ॥ जग म्हणे धरले सूत त्याच्या नाकाला ॥ जी जी ॥

(चाल बदलून)

चमकली वीज उत्तरेला अन् प्रकाश पडला । जनसेनापति तिमाशेंको वीर गर्जला । घेऊन फौजेला वोल्गा ओलांडून आला । देऊन शहराला धीर । मग तो नाझीवर । कोसळून पडला ॥

(चाल पहिली)

स्फूर्तीचा जाळ पेटला । स्तालिन नगराला । पुन्हा जीव आला । शहरामध्ये झाला शौर्य संचार । नाझीचा कराया पूर्ण संहार । चढविला हल्ला त्याने जोमदार ॥ रणवीर रंगले रणी । भान नच मनी । नाझी तडफडूनि । धरणीला पडती कितिक घायाळ । दाणादाण झाली शत्रूची फार । वाहू लागली रक्ताची धार ॥ जगी शूर स्त्रिया फार झाल्या । कितिक होतील । कितिक असतील । परि बिनजोड रूसी ललना । उचलूनी कठिण बंदुकीला । गोळीपुढे मान करी अबला ॥ लावून शस्त्रे कमरेला । निघाली समराला । नाझी चिरण्याला । चमकली ललना लोकयुद्धात । घेऊनि तीव्र शस्त्र हातात । लाल रशियाच्या लाल राज्यात ॥ जी जी ॥ जी दिसली कामकरी तीच शेतावर ॥ ती विमान चालवी उत्तम घोडेस्वार ॥ बंदूक मारी ती उभी आरमारावर ॥ धडधडा धावे ती रेड आर्मीबरोबर ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

लाल फौज दलित जनतेची । जगत्क्रांतीची । दिव्य ज्योति साची । जनतेची भिंत उभी
करणार । लोकशाहीचे युद्ध लढणार । शाहीर अण्णा भाऊ गाणार ॥ जी जी ॥

चौक पाचवा

(चाल पहिली)

पराजित गुलाम फौजेला । आणी आघाडीला । युद्ध करण्याला । घ्यावया स्तालिनग्राड
शहर । जावया इराक इराणवर । पुन्हा मग हिंद पेशावर ॥ जो जो हल्ला शत्रूनं केला ।
तो तो परतविला । नाझी संतापला । कराया ठार रशियाला । कपटयुद्धाचा कट रचला ।
तोंड नाही इतिहासी ज्याला ॥

(चाल दुसरी)

नाझीनी कपटनीतीचा खेळ सुरू केला । लाल वेष दिला नाझींनी आपल्या फौजेला ।
लाविली सोविएत चिन्हे रणगाड्याला । लाल रूप दिले विमानाला हल्ला करण्याला ॥
दीपकाचा मोह पतंगाला । तसा मोह स्तालिन नगराचा नाझीला झाला ॥ पुढे झेप घालू
लागला । स्तालिनग्राड घेण्याला । परि गोळी लागून कैक पडला धरणीला ॥
रणगाड्याखाली जर्मन कैक रगडला । जनतेच्या अभेद्य फळीचा भेद नाही झाला ॥

(चाल पहिली)

हजारो सोडी रणगाडे । यावया पुढे । तोफ कडकडे । स्तालिनग्राडमधून उडती ।
रणगाड्यांच्या भिंती फुटती । जर्मन त्यांच्या आत दडती ॥
असे रण झाले दारुण । रात्र अन् दिन । महिने गेले तीन । युद्धाला खंड नाही पडला ।
शहराने मोठा टिकाव धरला । हिवाळा पार निकट आला ॥
तिमोशेंको फॅसिस्टांचा काळ । पेटवून जाळ । युद्धाचा खेळ । पवित्रा बदलून खेळे
समरात । बुडवी नाझीला नाझी रक्तात । स्तालिन नगराच्या अमर युद्धात ॥ जी जी ॥

चौक सहावा

(चाल पहिली)

पसरला बर्फ चोहिकडे गारिगार । त्याने अच्छादिले संगर झाले शुभ्र । आकाशी रक्तरंगी
निशाण लहरे । त्याखाली जमले धुरंधर । रशियाचे प्यार । कराया विचार ॥
खवळावा सिंधू किंवा उठावे तुफान । उपटावे वृक्ष अजस्र त्यानं मुळातून । तसा प्रचंड
हल्ला चढवून । रशियाच्या भूमिवरून । द्याया हाकलून । नाझी सैतान ॥
देई वीर तोफेला बत्ती । गोळे कडकडती । जाउनी पडती । फोडुनी नाझींचा रणगाडा ।
गर्जती दुसरी आघाडी उघडा । जगातील नाझी नाव काढा ॥ जी जी ॥

(चाल बदलून)

वोल्गाचे पाणी गोठले । बर्फमय झाले । शिंग वाजले । लाल सेनेला इशारा झाला ।
तारीख २० नोव्हेंबरला । नाझीवर चढाई करण्याला ॥
धावले सेनानी झुकोव । मेजर रोदिमस्तेव । मार्शल वोरोशिलोव । स्तालिन तिमोशेंको
रशियाचे । मानव जातीच्या रक्षणाचे लढाया जंग लोकयुद्धाचे ॥ जी जी ॥

(चाल दुसरी)

बासष्टावी फौज रशियाची निघाली चालून ॥ मान्याच्या जागा शत्रूच्या घेत हिरावून ॥
विध्वंस करी नाझीचा हल्ला चढवून । सैरावैरा उधळी जर्मना शस्त्र सोडून ॥ तोफेला
भिडवले तोफखाने नेऊन ॥ जसा धुरळा उडवी पवन । ढग मोठमोठे लहरीनं । किंवा
पाऊंस वळवाचा यावा चारी बाजूनं ॥ तसा धावे नाझीवर लाल पंचानन ॥ पकडाय
चोर जर्मन । टाकिला पाश पोलादी तिमोशेंकोनं ॥ दोन भाग लाल फौजेचे बनविले त्यानं ॥
पाठविले दोन्ही बाजूनं । एक वोल्गा नदी ओलांडून । सुरोव्हिकीनोला घेऊन । आला
खाली अति जलदीनं । तर उजवा भाग धावला चपल विजेहून ॥ निकानिया व्हर्चिनियातून ।
चिरस्काया घेऊन पुढं आला झपाट्यानं ॥ ते दोन्ही मिळाले परस्परा येऊन ॥ लाल
अडकित्यात तीन लक्ष धरून जर्मन ॥ शत्रूला मागे रेटून । रिचकोविस्क मागे टाकून ।
सर केले मॅक्झीमोस्कि रेल्वे स्टेशन । रेदिनोव बोल्सीयातून । जर्मना दिले हाकलून ।
डागिली तोफ दार्सिका गावावरून ॥ पसरले चारी बाजूनं । जर्मन रणगाड्यांची फौज
वेढून । पोबारा केला नाझीनं । तेलाचा साठा टाकून । रणगाडे तेल घेऊन । चालले
पुढे रशियन । नाझी रणगाडा लाविला नाझीमागून ॥ अगणित युद्ध-साहित्य घेऊन
रशियन । शत्रूला देत पिटाळून । नाल चिकच्या आग्नेय बाजूनं । जर्मनी हल्ले उधळून ।
नाझीच्या तटबंदीत खीळ मारून ।

(चाल पहिली)

स्तालिनग्रादच्या पुढं । सैन्याचं कडं । नाझींची हाडं । मोडण्यास झाली होती सुरवात ।
पुढं काय घडला तिथं वृत्तांत । सांगतो आता या चौकात ॥
चौफेर लाल तोफखाना । गर्जे दणादणा । रेटी जर्मना ॥ आवळू लागला वेगे लाल पाश ।
उतरती कळा लागली त्यास । नाझींचा अंत आणी आसपास ॥
रशियाचे सेनासारंग । रणावर दंग । बांधुनी चंग । करिती तेजोभंग जर्मनांचा । रोखुनी
मार्ग मदतीचा । चढवीती हल्ला निर्वाणीचा ॥ जी जी ॥

(चाल दुसरी)

ज्याने तांडवनृत्य करीत युरोप जिंकिला ॥ व्हर्सायचा तह मोडिला । अबिसिनिया गुलाम
बनविला । स्पेनमध्ये फ्रँको स्थापिला । सतरा दिवसा आंत फ्रान्सला पराभूत केला ।

चेंबर्लैन साहेबाला कडक ज्यानं दम दिला ॥ त्याच्या भोवती लाल फौजेचा कोट उभा झाला । बंदुकीच्या तुंब्यानं नाझी जर्जर केला ॥ जी जी ॥
कुमकेचा मार्ग बंद झाला । अन्न पाणी मिळेना त्याला । बर्लिनचा आर्य भुकेला । मेलेल्या घोड्यांची मढी खाऊ लागला ॥ धाव म्हणे माय बर्लिनी अशा समयाला ॥ एवढ्यात स्वार एक आला । देऊनि खलिता नाझीला वेगानं गेला ॥ सेनापती पॉलेस सायबानं खलिता वाचला ॥ जी जी ॥

(चाल दिल्लीच्या दरबारात)

या लाल सेनेला शरण । शस्त्र सोडून । ठेवा समरात । आम्ही वेढा दिला चौफेर । तुम्हा अहा आत ॥ औषध वस्त्र आणि अन्न । तुम्हा देऊन । वाचवू प्राण । इतबारे तुम्हा वागवू राखू मान ॥ हा निर्णय निर्वाणीचा । रेड आर्मीच्या युद्धनीतीचा । हा वाचा खलिता अन् सांगा विचार तुमचा ॥ उत्तराची तारीख नऊ । नका जाऊ देऊ । कळवा जलदीनं । नच जाब घाल तरी निःपात करू संपूर्ण ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

असा खलिता पाहिला वाचून । पॉलेस साहेबानं । ऊर दडपून । तिरमिरी आली खाली बसला । कंबर बसली धीर खचला । विनाशकाळ डोळ्यापुढं दिसला ॥
एवढ्यात रेडियोवर । बोले हिटलर । शूर तुम्ही सारं । शरण नका जाऊ बोल्शेविकाला । पाठवू तुमच्या मदतीला । करा जंग लढा समरांगणाला ॥
तीन लक्ष तेहतीस हजार । नाझी लष्कर । त्यात शिरजोर । हिटलरी भर मिळाली बघा त्यास । उत्तर त्याने दिले नाही रशियास । कारण झाले ते त्यांच्या नाशास ॥ जी ॥

चौक सातवा

(चाल पहिली)

उत्तराची वेळ संपली नौबत झडली । नाझींच्या अंतांची घंटा वाजू लागली । रशियाची संगीन सारी वर उचलली । नाझींचा कराया अंत । निघाली जोरात । शत्रू-हृदयात धडकी ती भरली ॥
उतरावया नक्शा नाझींचा । निघाला रशियाचा । वीर वृत्तीचा । लाल सैनिक वीर वेगवान । भासला धनुष्यावरिचा जणू बाण । निघाला नाझींचा घ्यावया प्राण ॥
ज्वालामुखी स्फोट जहाला । कडा कोसळला । सिंह चवताळला । तुटून तो पडला नाझी सैन्यात । रणावर झाला मोठा आकांत । मुडदा किती पडला खाली रक्तात ॥ जी जी ॥
नाझीहि होता लढणार । सावरून शस्त्र । आला तो समोर । शस्त्रांचा खणखणाट उठला । कैद्यांचा हात पाय तुटला । कित्येकांच्या वर्मी घाव बसला ॥
घनघोर युद्ध समराला । झाला मोड झाला । नाझी मागे फिरला । पराभवे आशाभंग झाला । प्रतिकार त्याचा थंड पडला । लाल फौजेचा हल्ला चढला ॥ जी जी ॥

(चाल दुसरी)

चहुकडून लाल घणांचा घाव सुरू झाला ॥ बर्फाचा थर रणावर । प्रेते त्यावर खच
लागला ॥ पॉलेसने युद्ध करण्याचा हिऱ्या सोडिला ॥ फॅसिस्ट सैनिक समर सोडू
लागला ॥ रुमानियन भाडोत्री फौजेला । अखेरिचा टोला बैसला । तवा शरण आले
रशियाला । जो तो लाल फौजेचा बंदी होऊ लागला । कैद्यांची लागली माळ स्तालिन
नगराला ॥ जानेवारी वीस तारखेला । पॉलेस साहेबानं शस्त्र ठेविले भूमीला ॥ सोळा
सेनापतीसह शरण गेला रशियाला ॥ निःपात नाझींचा झाला । फॅसिस्ट ढग वितळला ।
स्टॅलिनग्राड तो चंद्र मोकळा झाला ॥ गिळलेल्या स्तालिन नगराला । नाझीला मारून
मार पुन्हा ओकविला । निकराचा चढवून हल्ला । सोव्हिएट फौजेने नाझी गारद केला ।
तीन लक्ष नाझींचा पर फडशा उडविला ॥ जी जी ॥
रशियाचा लढनेवाला । धडधडा धावू लागला ॥ जर्जर करून नाझीला । दौडीनं पुढे
चालला ॥ घेऊन परत गावाला । आधार देई जनतेला ॥ लाल शकट त्यानं भिडविला ।
रेझेवच्या तटबंदीला ॥

(चाल बदलून)

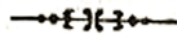
फॅसिस्ट भिंत पाडून खिंडारा केला । रशियन संगिनींचा पूर आत लोटला । तुडवीत
हितलरी वेळापत्रकाला । चढवून रेझेवर हल्ला । त्याने बर्लिनला हादरा बसविला ॥
सहा आठवड्यात सर करू रशिया हे स्वप्न । आणि नाझी फौज अजिंक्य ही उपमा
महान । ही दोन्ही फोल केली लाल सेनेनं । हासत वदने मृत्यु कवटाळून । स्वातंत्र्य
केले रक्षण । धन्य ते जन शूर रशियन ॥ जी जी ॥

(चाल बदलून)

स्वातंत्र्य ज्योति राखाया । ती अखंड तेववाया ॥ कम्युनिस्ट चौकटीतून जनजंगी
झुंज झुंजून ॥ मृत्युवर मात करून । तू करिसी देशरक्षण ॥ पाहून तुझा हा त्याग ।
जग झालं सारं जागं । यावया तुझ्या मागोमाग ॥ जी जी ॥

(चाल पहिली)

दलितांचा आशाकिरण । रशियाचा प्राण जनजंगी ज्यानं । लढविले रास्तो आणि खार्को ।
रक्षिले लेनिनग्राद मॉस्को । नाझींचा काळ तिमोशेंको ॥ जी जी ॥

अमळनेरचे अमर हुतात्मे

चौक पहिला

ज्याने लोकशाहिचा हक्कच स्थापायाला ।
मरणावर केली चाल, नाहि डगमगला ।
दिले मोल जिवाचे ठाकून मैदानाला ।
तो शूर श्रीपती पाटिल हिंमतवाला ।
झेलूनी कठिण वाराला । रक्ताने उभा नाहला ।
तो मोहरा पडला समराला ।
लाल ध्वजेला दिमाखाने उंच ठेवुनी गगनाला ॥ जी ॥

मी त्याचा गातो पोवाडा । जिवाचा धडा । करुनि दिला लढा । महाराष्ट्रामध्ये खानदेशात ।
अमळनेरच्या भरल्या चौकात । गुंड कायद्याच्या नव्या राज्यात ॥ जी ॥

(चाल दुसरी)

निवडून दिले जनतेने राष्ट्रवाद्याला ॥ मंत्री गेले विसरून पार जनता आईला ॥ तेव्हा जोर
आला अमळनेरच्या गिरणी मालकाला ॥ कौन्सिलात त्यांचे कैवारी त्याच्या बाजूला ॥
घेऊनि त्यांच्या मदतीला । दडपून कामगाराला । आणून पार जेरिला । कायमचा काटा
काढावा विचार त्यानं केला ॥ जी ॥
युनियनच्या कार्यकर्त्याला । वेचून गिरणीच्या बाहेर फेकायला ॥ शेख नथुलाल या लढाऊ
कामगाराला ॥ कामावरून जेव्हा दूर केला । युनियनने त्याच वेळेला । एक खलिता
पाठवून दिला । मालकाला जाब विचारला । चौकशीची मागणी केली वाद लाविला ।
नाही काळा कायदा मोडिला । रीतसर अर्ज पाठविला । काँग्रेसचे मजूर मंत्री नंदासाहेबाला ॥
गृहमंत्री मुरारजीभाई देसाईला ॥ अन्याय निवास्तून न्याय द्यावा आम्हाला ॥ जी ॥

(चाल डोंगरात डिरकी दिली)

मंत्र्यांची घेतली भेट । पाहिली वाट । शांत राहून ॥ गेला काळ सहा महिन्यांचा ।
डोळा मंत्र्यांचा । होता झाला ॥ कोपला सारा कामगार । झाला तयार ।
धीर धरून ॥ घेई मग निर्वाणीचा । कौल संपाचा । एक होऊन ॥

(चाल दुसरी)

शूर अमळनेरचा कामगार खवळला ॥ ऑगस्ट सात तारखेला निर्भय पार जाहला । घनघोर
संपाचा डंका वाजू लागला ॥ कडेकोट करून तयारीला । एकवटून सर्व शक्तीला ।
उर्मट गिरणी मालकाला । फिरवून घण संपाचा मारिला टोला ॥ परि मोठा घोटाळा झाला ।
नोकरशाहीला धक्का बैसला । उंदराला मारले कळ आली गणोबाला ॥

जो सहा महिने निजलेला । मजूर खात्याच्या कुंभकर्णाला । एकदम विंचू चावला ।
मुंबईमधी वेताळ नाचू लागला ॥

(चाल मोड)

शेतकरी आणि मजुरानं । मते देऊन । मोठ्या आशेनं । मंत्रिपदी पाठविले ज्यांना ।
जनतेची कदर नुरली त्यांना । पुरे फावले नोकरशहांना ॥
खानदेशचे जिल्हा अधिकारी । शेफारले भारी । कामगारांवरी । जुलूम सुरू केला त्यांनी
अनिवार । डेव्हीज डायरचा नवा अवतार । संप चिरडायला झाला तयार ॥
१४४ कलमाचा अम्मल बसविला । संपूर्ण दिले अधिकार पोलिसाला । करा बंदी
मिरवणूक आणि सभा घेण्याला । जर कोणी यत्न तसा केला । तर मुळीच कचरू नका ।
दडपून टाका । तुम्ही दावू नका दया कोणाला ॥

चौक दुसरा

(चाल : हेच शिकविले काय भारता)

लोकशाहीस्तव लोकमताने मंत्रिपदी गेले ।
विसरूनी लोका गेले पार सत्तेने धुंद बनले ॥
नाही वाळली शाई दिलेली वचने लिहून ।
नाही लोटले वर्षही त्यांना मंत्री होऊन ॥
त्यांच्या हुकुमांची जालीम शल्ये बोचून हृदयात ।
अमळनेरचा कामगार मग झाला संतप्त ॥

(चाल मोड)

श्रीपती पाटील दिलदार । पुढारी खंबीर । केला निर्धार । घेऊन विचार सर्वांचा । बेत
त्याने केला निकराचा । पोवाडा ऐका म्होरं त्याचा ॥

(चाल बदलून)

शहरात सभा घेऊन । जबरीने तोंड उघडून ॥ लोकशाही हक्क बजावून । हा जुलमी
कायदा मोडून ॥ घ्यावा न्याय तिथे मागून । नाही मार्ग याच्यावाचून ॥

(चाल मोड)

ऑगस्ट सत्तावीसला । सिद्ध जाहला । रस्त्यावर आला । शूर कामगार अमळनेरचा ।
बंदोबस्त करून मिरवणुकीचा । झुगाराया कायदा पोलिसांचा ॥
कामगार क्रांतीचा जयघोषच जाहला । दाही दिशा दणाणून गेल्या हादरा बैसला । वर लाल

ध्वज आघाडीला फटकू लागला । त्याखाली श्रीपतीनं पहिला पाय उचलला । आणि पुढे चालू लागला । तो कामगार वर्गाचा । कम्युनिस्टांचा । स्वाभिमान साचा । शूर साजला ॥

(चाल दुसरी)

सहा हजार लोक घेऊनि शहरामध्ये आला ॥ मिरवीत रस्त्यारस्त्याला । अमळनेरच्या मध्य चौकाला । येऊनि मोर्चा थांबला । तेथे सभा घेण्याचा बेत त्यांनी मग केला ॥

(चाल मोड)

घेऊनि संगं सैनिक । अगदी निवडक । आला बघा तडक । डेव्हिड गोरा साहेब धावून । जळफळत मनी दात खाऊन । कामगारांचा हिऱ्या पाहून ॥
डेव्हिडने केली मग घाई । तेव्हा लवलाही । शिपाई ठाईठाई । बसविले गोळिबार भरून । आधीच अस्तन्या वर सारून । नोकरशाहीच्या हुकुमावरून ॥
अमळनेरच्या मुख्य चौकाच्या । वाटा लोकांच्या । येण्या-जाण्याच्या । पेठेचे अवघे मार्ग दोन । अडविले तेच पोलिसानं । दोन्ही बाजूनं बंदुकीनं ॥

(चाल बदलून)

अमळनेरच्या कामगाराला । वक्त हा आला । मोठा दारुण ॥ शिपायांनी चार बाजूनं । धरिले आडवून । वेढा पसरून ॥ आश्रय कामगारांना । मिळू नये कोणा । विचार करून ॥ पेठेच्या व्यापाऱ्यांनी आपली । दुकाने बंद केली । टाळे मारून ॥ परि कामगार नाही भ्याला । अचल राहिला । मेरूप्रमाणं ॥

(चाल पहिली)

दमगीर केला ज्यांनी लढून मशिनगनवाला । विराट रूप घेउनि तांडव मांडिला । आणि आंग्ल अत्याचाराचा दर्या हटविला । बाविस फेब्रुवारीला । भुइकोट करून मुंबईला । त्यांचे ते वारस थोर । होते तय्यार । बुजवाया मालकाच्या वगळाला ॥

चौक तिसरा

(चाल मोड)

नरवणे बोलायला उठले । कैद त्यांना केले । फरपटत नेले । डेव्हिड गोरा साहेब उन्मत । असुन काँग्रेसी राज्य मुलखात । कचरला नाही त्याचा मुळी हात ॥
नरवण्यांचा केला अपमान । गोऱ्या साहेबानं । उठले सभाजन डेव्हिडची गुर्मी जिरविण्याला । साहेब होता पूर्ण तिथं फसला । प्रसंग पाटलांना निराळा दिसला ॥

(चाल दुसरी)

श्रीपति बिजली वेगानं पुढे तेव्हा गेला ॥ लोकांना शांत राहण्याला सांगू लागला ॥ साहेबानं
समोर पाटलाला । बोलताना जेव्हा पाहिला । मुरारजीच्या हुकुमाची सई झाली बघा
त्याला ॥ पोलिसांना इशारा केला । त्यानं पाटील धरून ठेविला । पिस्तूल बाहेर काढिला ।
मनमुराद झाडल्या गोळ्या त्याने त्या वेळा ॥ पाटलांचा बळी घेतला । सैरावैरा
कामगाराला । उधळून पार देण्याला । 'फायर फायर' जोराने ओरडू लागला ॥
धडाधडा आवाज तेव्हा झाला । पटपटा कामगार खाली पडू लागला ॥
अंधार चोहिकडं झाला । दिसेनाही कोण कोणाला । डेव्हिड त्यात सैतान नाचू लागला ।
हेरून पुढारी टिपून मारी गोळीला ॥
पाहून विजयाबाईला । त्याने नीट नेम घेतला । रागाने चाप दाबला । इतक्यात रतन पाटील
पुढे धावला ॥ आणि आडवा झाला गोळीला । पाठीशी विजयाबाईला ।
घालून छातीवर घाव त्यानं घेतला ॥ आणि वर्गयुद्धाच्या रणी पतन पावला ॥
गंगाधर भिला पाटील ठार जाहला ॥ मोकल झुमकीराम गेला । शंकर मोतीराम पडला
त्याच्या बाजूला ॥ ठार झाला श्रीपती भिला । शंकर धोंडू रक्तात गार झोपला ॥
गोळीनं सोनू रंगाचा ऊर भेदीला । पाणी पाणी करीत बन्सीने प्राण सोडिला ॥
अमळनेरच्या राजरस्त्याला । रक्ताचा सडा सांडला । मुडद्यांचा खच लागला ।
झाले जखमी कैक तिथं मुकले हातापायाला ॥ नऊ नेते क्रांतीचे त्यात आले कामाला ॥
मग गोळीबार बंद केला । डेव्हिड डायर शांत मागं परतला ॥

चौक चौथा

(चाल-योद्धा भगतसिंग)

कामगार नेत्यांची उगवती एक पिढी पहिली । साम्राज्याच्या पोलिसांनी क्रूरपणे वधिली ॥
प्रेतांच्या राशीत श्रीपती होता हो स्तब्ध । नव्या पिढीला सांगायला शेवटचे शब्द ॥

(चाल-मोड)

ही खबर अशी ऐकुनी । चरकली मनी । ती वीरजननी ।
पार्वतीबाईला धक्का बसला । थरारले ओठ कंठ सुकला ।
डोळ्यांतून अश्रु तिच्या गळला ॥
माता, पत्नि, जिवलग दोस्त सहकारी । पाहण्या आले धावोनि सारे सत्तरी ।
लागली रीघ तिथं जनता जमली सारी । श्रीपतीरावाला पाहून मरणाद्वारी ।
सारा गाव तेव्हा हळहळला । लहान थोराला । दुःख झाले भारी ॥

(चाल दुसरी)

जमलेल्या आप्तांना डोळेभर पाहून ॥ पाटील जरासे शुद्धीवर येऊन ॥ रक्ताची गुळणी

गिळून । त्वेषाने मूठ वळून । बोलले बोल मरणाला मागे सारून ॥

(चाल-हेच शिकवले काय भारता)

‘क्रांतिकार्य हे इथे राहिले अपूर्णचि आमुचे ।
पुढे नेऊनी पूर्ण करा ते कर्तव्य तुमचे ॥
जीस्तव आम्ही प्राण वेचिले झेलुनिया घावा ।
मम मित्रांनो ध्वजा लाल ही तुम्ही उंच ठेवा ॥’
असे बोलले बोल, खोल मग शब्द जाई त्यांचा ।
नेत्र झाकले, दीप निमाला तोहि कायमचा ॥
अमळनेरचे अमर हुतात्मे लाल नऊ तारे ।
रक्तामाजी विझले निखारे ते धगधगणारे ॥

(चाल दुसरी)

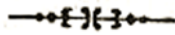
सारी प्रेते जनतेने तळहाती घेतली । मिरवीत त्यांना मग
दहनभूमीवर नेली ॥ ती चितेवरती ठेविली । अन् पुनः पुनः
पाहिली । शेवटचे केले वंदन शिरे नमविली ॥ भडकल्या चिता
भेसूरता तिथे पसरली । मुठी वळून कामगारांनी शपथ वाहिली ॥

(चाल बदलून)

या हुतात्म्यांना स्मरून । आज आम्ही घेतली आण ॥ अविश्रांत
झुंज झुंजून । सर्व शक्ती पणा लावून ॥ देशात चारी बाजून ।
न्यायासाठी पेटवू रान ॥ स्वातंत्र्ययुद्ध जिंकून ।
मग न्याय मिळवू संपूर्ण ॥

(चाल मोड)

धन्य श्रीपतीचे अमळनेर । नऊ कामगार । ते हुतात्मे वीर ।
स्फूर्ती देतील दलितवर्गास । लढाया लढा क्रांतीचा खास ।
अण्णा साठेला पुरा विश्वास ॥

मुंबईचा गिरणीकामगार

चौक पहिला

सन एकोणीसशे आठ साली । इंग्रजानी भली । अटक बघा केली । टिळकांना कारागृही नेले । मुंबईचा कामगार खवळे । निषेध-संपाचे वादळ उठले । 'हिंदच्या मुक्तीचे भले । शिंग वाजले ।' रशियामध्ये लेनिन वदले ॥ जी ॥
त्यागाचे दिव्य मंदिर । उभे खंबीर । शिखरावर । तळपते ध्वजा लाल त्यांची । हक्कास्तव सदा लढणाऱ्यांची । मरूनही अमर होणाऱ्यांची ॥ जी ॥
गिरणी मालक भांडवलदार । तसेच सरकार । बेदरकार । कदर मजुरांची मुळी न करता । पिळून शोषित होते रक्ता । गाजवीत वरती आपली सत्ता ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

बेबंद पिळवणूक ती गेली कळसाला ॥ चौदा चौदा तास दिवसाला । राबत होता मजूर गिरणीला । आटवीत होता रक्ताला । सूर्याचे तोंडही दिसत नव्हते त्याला ॥ नव्हता मुळी न्याय, कायदा त्याच्या बाजूला ॥ मग रजा, भत्ता, बोनस यावा कोठला? ॥ नव्हती पर्वा त्याची मालकाला । उन्मत आंगल सत्तेला । सावरून एकमेकाला । रगडीत होते दिनरात कामागाराला ॥ पर कामगार नव्हता चेपला । निष्प्राण नव्हता जाहला । अन्यायाशी तोंड देण्याला । त्याने वेळोवेळी कैक सामना दिला ॥ मुंबईच्या गिरणी मालकाला । आडदांड दाडा काकूर आणाया वठणीला ॥ एकोणीसशे अठ्ठावीसाला । रोखाया कामवाढीला । कामगार मैदानी आला । गिरण्यांची तोंडे दाबूनी साचा बंद केला ॥ त्रासनात आऱ्या जाहला । थैली फेकून बाजूवाला झाला बाजूला ॥ कपड्याचा हात मोडला । तिरमिरी आली धोट्याला । रोव्हीण, कॅट, भुलेरांत गोंधळ माजला ॥ मढ्यासमान पडल्या गिरण्या प्राणची गेला ॥

(चाल बदलून)

मुंबईत संप जाहला । आणि वणव्यासम पसरला ॥
तो चौऱ्यांशी गिरणीला । ग्रासून मोकळा झाला ॥
कामगार एक जाहला । सहा महिने संप लढवीला ॥
चेव आला सरकाराला । दडपण्या कामगाराला ॥
शस्त्रांचा खच लागला । ठायी ठायी राजरस्त्याला ॥

(चाल दांगटाची)

फिरू लागले चक्र सत्तेचे । दडपशाहीचे । धरपकडीचे लाठीमाराला ऊत आला । ठायी ठायी गोळीबार झाला । कामगार खवळुनिया उठला । ऐक्याचा डंका वाजवीला । बोलविला तरुण मैदानाला । परशुराम जाधव पुढं झाला । सोजिराशी झुंज खेळायाला ।

मर्दानं मोठा हिऱ्या केला । शिवडीच्या डोंगरात शिरला । रक्षण्या आपुल्या बावट्याला ।
चीड त्याची आली इंग्रजाला । अधिकारी धावून पुढं गेला । बंदूक रोखून छातीला ।
बजावलं त्यानं जाधवाला । 'गुमान ये शरण आज मजला । ना तरी झाडीन गोळीला ।'
जाधवानं जबाब उलट केला । 'मरणाची भीति नको मजला । मरून मी जागेन ब्रीदाला ।
घाल तुझ्या येऊ दे गोळीला ।' जाधवानं कडक दम भरला गा, साहेबाला दादा ॥

(चाल बदलून)

कडाडाडा गोळी गर्जली । भेदून ऊर पुढं गेली ॥
सावरोनी ध्वजा आपली । मित्राच्या केली हवाली ॥
जाधव बैसले खाली । मृत्यूने झेप घेतली ॥
जीवनज्योत निमाली । त्या लाल ध्वजेच्या खाली ॥

(चाल बदलून)

घेवोनी जाधवाचे नाव । मारिले घाव । कामगारांनी ॥
नमविले धनवंतांना । उन्मत्तांना । त्यांनी मैदानी ॥
युनियन त्यांनी बांधली । अजिंक्य आपुली । एक होऊनी ॥
आशियाची थोर युनियन । लढाऊ बाण्यानं । राहे गाजोनी ॥

(चाल बदलून)

त्या युनियनची ध्वजा घेऊनी मारी थोर मजला ।
अन्यायाचे घाव झेली तो कधी नाही नमला ॥
किती घेतल्या झुंजा समरी त्यांची नच गणती ।
किती पावले मरण लढाईत लढत रणावर्ती ॥

(चाल बदलून)

डांगे, मिरजकर आणि ब्रॅडले । नेते लाभले । हिंमतवाले ।
उठविला ज्यांनी सारा कामगार । वर्गयुद्धाचा करूनी निर्धार ।
भांडवलदारी केली बेजार ॥

चौक दुसरा

इतिहास कामगारांचा । वळून जरा वाचा । नसे तो कच्चा । अन्यायाची चीड ज्याला
भारी । सदा जो देऊनी ललकारी उठवी देशात जनता सारी ॥

(चाल बदलून)

अन्याय कधी ना त्याला सहन जाहला ॥ एकोणीसशे चौतीस साला । रोखाया
कामवाढीला । निर्भय त्याने देहाचा बांध घातला ॥ फुटपाडे-कांदळकर, आळवे लावले
वाटेला ॥ महायुद्ध पेटले एकोणचाळीसाल ॥ ऑक्टोबरच्या दोन तारखेला ।
धिक्काराया महायुद्धाला । मुंबईचा शूर कामगार रस्त्यावर आला ॥ राखाया आपल्या
हक्काला । आडवाया काळ्या कायद्याला । मुंबईत संप पुकारिला । भागोजी बहिर्जीनं
प्राण रणी वेचला । महागाई-बोनसचा लढा पुढे पेटला ॥ चाळीस साली लढून धैर्यानं
विजय मिळविला ॥

(चाल बदलून)

बावीस फेब्रुवारीला । खलाशांना सहाय्य करण्याला ॥
निर्भय होउनी रस्त्याला । भुइकोट त्याने बांधीला ॥
जरी तीनशे पडले धरणीला । नऊशेवर जखमी झाला ॥
तरी डमडमच्या गोळीला । त्याने भिडून सामना दिला ।
लंडनमध्ये अॅटलीला । येथून घाम फोडीला ॥

(चाल बदलून)

पन्नास साली ऑगस्ट चौदा तारखेला । बोनसासाठी खवळला । आणि त्याने संप
पुकारिला । उन्मत्त गिरणी मालकाला कडक दम दिला ॥ चिमट्यात धरुनि शत्रूला ।
संघाच्या शोपटावरी पाय ठेवीला ॥ चिरचीर चालली तेव्हा चारी बाजूला ॥ काँग्रेसच्या
सरकाराला । भलताच राग मग आला । खादीचा डगला फेकला । रामराज्य जबडा
उघडला । त्यांतूनी रावणी दात बाहेर काढीला । लाठीमार गोळीबाराला । सुरवात झाली
चहूकडे अत्याचाराला ॥ आणि धूर विषारी स्वैर धावू लागला ॥ देशभक्त होमगार्डानी
कहरच केला ॥ पाहुन कामगार मारिले टिपून गोळीला ॥

(चाल बदलून)

गणपत पानसरे मेला । महादेव कुंभारही गेला ॥
अन् विटू कृष्णा कदमाला । गोळीने दगा जाहला ॥
शिवचरण सुचित ठार झाला । तुकाराम पडला रस्त्याला ॥

(चाल बदलून)

लागली गोळी बाबू रघुनाथरावाला ॥
शंकर दाबे, दामाजी केशवही गेला ।
अशा बारा वीरांनी रणी देह ठेवीला ॥

(चाल बदलून)

आठवण ठेवूनी त्यांची । वीर हुतात्म्यांची । त्यांच्या हिंमतीची । ज्यांच्या शौर्याचा जाळ झाला । वर्गास्तव ज्यांनी प्राण दिधला । मार्ग आक्रमा तुम्ही आपुला ॥

(चाल बदलून)

हुतात्म्यांच्या आत्मत्यागाच्या उंच स्तंभावरती ।
मुंबापुरीच्या कामकऱ्या तव ध्वजा पहा उडती ॥
हसत, हसत मर्दानी आपुली शिरे अर्पियेली ।
पुढच्या पिढीचे तुम्ही लढावे त्याच ध्वजेखाली ॥
त्या योद्ध्यांची आठवण ठेवून जागून रक्ताला ।
गड युनियनचा पुन्हा सावरून लढण्या पुढे चला ॥

(चाल बदलून)

त्यांनी रणी एक होऊनी । झुंज देऊनी ।
रक्त सिंचुनी । बांधिली थोर युनियन ।
बेलाग दुर्गाप्रमाणं । आणि केले तिचे रक्षण ।
तडा फुटीचा पडला बा रे तव तटबंदीला ।
गंज लागला आज दुहीचा त्या तव खड्गाला ॥
शिंंग फुंकोनी एकजुटीचे हाक देई सकला ।
गड युनियनचा पुन्हा सावरून लढण्या पुढे चला ॥
बाशिंंग संघ बांधून । घाली थैमान । मोठ्या ऐटीनं ।
राखण्या भाडंवलदारी । पेरीत फूट जहरी । तो मान आमुची चिरी ।
संघाच्या त्या बाशिंंगाचे गोंडे तोडाय ।
कामगारानो, उठा संघाचे भूतच गाडाय ॥
कामवाढीचे, बडतर्फीचे करार जो करतो ।
मारेकरी हा तुमचा, तुमच्या नावावर जगतो ॥
एकजुटीचा कर पोलादी पुढे करूनी आपुला ।
गड युनियनचा पुन्हा सावरून लढण्या पुढे चला ॥
येत हल्ला तुम्हांवर पुन्हा । पहिलाच जुना । चिराया माना ॥
बेकार होत सव्वा लक्ष । म्हणुनिया राही बा दक्ष ।
वैऱ्यावर ठेवुनी लक्ष्य ।
कंबर बांधुनी लाव । परतुनी हा येतो घाला ।
उठा सत्त्वरी सावध होउनी सारे पुढे चला ॥
बोलवा आता सकलांना ।
साऱ्या जहालांना । सोशलिस्टांना ।
द्या हाक शे. का. पक्षाला । दलितांच्या फेडरेशनला ।

साऱ्या लोकशाहीवाद्यांला ।
सांगा बजावून त्या सर्वांना आता या समया ।
ऐक्यावाचून विजय मिळेना लढणे ते वाया ॥

(चाल बदलून)

बा कामगारा तुजठायी अपार शक्ती । ही नांदे मुंबई तव तळहातावरती । ते हात पोलादी
सर्व सुखे निर्मिती । परि तुला जगण्याची भ्रांती । बेकारी येत तुजवरती ।
म्हणे अण्णा साठे शाहीर । उटुनी सत्वर । उज्ज्वल राख आपुली कीर्ती ॥

पंजाब-दिल्लीचा दंगा

चौक पहिला

दिल्लीच्या विरुद्ध कट झाला । दिल्लीवर घाला । येऊ घातला । आणीबाणीच्या वख्त
अनिवार । फितुरांनी पाजळली तलवार । ढासळून द्याया नेहरू सरकार ॥ जी ॥
किती वीर मेले भारती । नाही त्यांची गणती । अजरामर कीर्ती । हुतात्मे किती धन्य झाले ।
स्वराज्यापायी फास वरिले । दिल्ली जिंकाया तख्त आपुले ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

दिल्लीसाठी झुंज सुरू झाली सत्तावन साली ॥
भारताच्या मुक्तीची नौबत झडली पहिली ॥
साऱ्या हिंदी जनांनी फळी उभारुनि आपली ॥
जोरदार लढाई दिली । माघार नाही घेतली ।
स्वातंत्र्य-संग्रामी शिरकामळे अर्पिली ॥
रष्ट्रसभा रणी उतरली । त्यागाची सीमा ओलांडली ।
परि क्रांति-ध्वजाला नाही पडू दिला खाली ॥
बेचाळिस साली जोराची धडक घेतली ॥
बावीस फेब्रुवारिला सेहेचाळीस साली ॥
सत्तावनची तोफ पुन्हा दर्यावर गर्जली ॥
मारिला वार बलशाली । शत्रुला तिरीमिरी आली ॥
इंग्रजांच्या पायाखाली जमिन सरकू लागली ॥
गोन्यांनी वेळ ओळखली । जाण्याची तयारी झाली ।
कारवाई कुटील पर केली ।
देशाची केली फाळणी डागणी दिली ॥
यादवीचा सुरंग लाविला देशाच्याखाली ॥

(चाल बदलून)

हिंदु आणि मुसलमान । या दोन जमाती वगळून ॥
देशाची छकले पाडून । दोघांना दिली वाटून ॥
संस्थानी बिळे पोखरून । स्वतःसाठी ठेवली राखून ॥

(चाल पहिली)

तारीख पंधरा ऑगस्ट उगवली । वैभवशाली । जनता आनंदली ।
दोन्ही राज्यांत हर्ष भरला । बघवलं नाही इंग्रजाला । निखारा अस्तनीत फुलला ॥ जी ॥
इंग्रजानी सूत्रे हालविली । ठिणगी टाकली । फुक मारिली ।

लाविली आग पंजाबाला । दंग्याचा डोंब पेटवीला । दोन्हीही राज्ये जाळण्याला ॥ जी ॥

चौक दुसरा

पंजाबात गोरे अधिकारी । पाच जिल्ह्यावरी । सत्ता होती करी ।
शस्त्रे वाटली गुप्त गुंडांस । चिथावणी दिली त्यांना बंडास । अल्प जातीचा कराया
नाश ॥ जी ॥ जातीय विष ओतून । दिले भडकून । पोलिस आणि सैन्य । गुंडांना फितुर
कैक झाले । कारस्थानाला बळी पडले । रक्षकच आज खुनी बनले ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

पंजाब दारू-कोठार । ठासून बार । भरला भरपूर ।
इंग्रजानी पलिता लावला त्याला । भयानक मोठा स्फोट केला ।
रावळपिंडी मुलतानाला । लाहोर आणि अमृतसर जिल्हा ।
जालंदर लालेलाल झाला । पश्चिमेचा सूड उगवतीला ।
पूर्वेचा सूड पश्चिमेला । चोहिकडं हाहाकार झाला ।
सतलज, रावि चिनाबाला । रक्तानं लाल रंग आला ।
लाखो लोकांचा मुडदा पडला । पंजाबात दाद ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

खून, लुटालूट, जाळपोळ । भडकला जाळ । रक्तबंबाळ । धावती लोक सैरावैरा ।
गोरगरिबांचा उडाला थारा । वरुनि गोळ्यांचा होत मारा ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

पंजाब झाला बेभान । मृत्यूचे चाले थैमान ॥
शिख, हिंदु, मुसलमान । सूडानं धुंद होऊन ॥
वैऱ्याला पार विसरून । आपसात पाडिती खून ॥
इंग्रज आग लावून । पाहती मजा लांबून ॥

(चाल बदलून)

शिसारी घारी गिधाडांना । आली कावळ्यांना । मढी चघळून ॥
माणुसकी पळाली पार । होऊनि बेजार । पंजाबांतून ॥
सूडाची निशा चढून । लोक पशुहून । बनले हैवान ॥
रक्ताचा लावुनी टिळा । मुंडक्यांची माळा । गळा घालून ।
मातेच्या पदराखालून । बाळ हिरावून । मारती जबरीनं ॥

(चाल बदलून)

ज्याने झेलिला घाव साहिला जालियनवाला ।
योद्धा भगतसिंग दिला आम्हांला ज्याने मतवाला ॥
वीर हजारो समरी पडले स्वातंत्र्यासाठी ।
क्रांतिभूमि पंजाब गाजला दुनियेच्या पाठी ॥
त्या हुतात्म्यांच्या भूमीत । झाला आकांत । ऐका हो शांत ।
दया धर्म नष्ट जाहला । अबलांच्या शीलावर घाला । अघोरी होऊ लागला ।
ओढुनि नारी रस्त्यावरती करती बलात्कार ।
देऊनि कंठी नख शेवटी मारीत त्या ठार ॥
हेच शिकविले काय भारता तू पंजाबाला ।
योद्धा भगतसिंग दिला आम्हांला ज्याने मतवाला ।
सहस्र नारी जमवून । वस्त्र हिरावून । करोनि नग्न । त्यावरी शस्त्र रोखून ।
राक्षसी करी थैमान ।
नग्न नारींना मिरवी आज तो चौकाचौकाला ।
चेंडुफळीचा खेळ खेळतो उडवून शिरकमळां ॥
हे शिकविले काय भारता तू पंजाबाला ।
योद्धा भगतसिंग दिला आम्हाला ज्याने मतवाला ॥

चौक तिसरा

बेचिराख गावे जाहली । घरे बैसली । उरला नाही वाली अल्पजमातीची उडाली दैना ।
रोखिना तिथं कोण कोणा । पंजाबाचा झाला कत्तलखाना ॥ जी ॥

(चाल बदलून)

पंजाबातून जेव्हा लोक पळू लागला ॥
सारे शत्रू लोकशाहीचे उठले समयाला ॥
इंग्रजांचा डाव साधला । जातीयवादी त्यांच्या साथीला ।
देव, धर्म, संस्कृतीचा खोटा बुरखा घेतला ॥
आडवून पळत्या लोकाला । ते पुसती “कुठं चालला ।
सामील नेहरू शत्रूला, घोटाळा झाला ॥
वाचवाया हिंदु धर्माला । स्थापाया हिंदु राष्ट्राला ।
उलथून पाडा नेहसला ।”
असे म्हणून लोकांचा रोख त्यांनी फिरविला ॥
पेटवाया हिंदी राज्याच्या राजधानीला ॥
दोन लाख निर्वासिताला । चिथावून दिले दंग्याला
वैच्यांनी वणवा दिल्लीला आणून भिडविला ॥
काट्याने काटा काढायाचा कट जाहला ॥

(चाल बदलून)

हातबाँब घेऊनि पिस्तुले । दिल्लीत शिरले बंडवाले ॥
स्टेनगन घेऊनि आले । त्यांनी मशिनगन गाडिले ॥
दिल्लीला पाडू लागले । उध्वस्त कराया सजले ॥
दहा हजार लोक कापिले । रक्तानं रस्ते सारविले ॥

(चाल बदलून)

दिल्लीच्या दरवाजाला । मृत्यूनं नाच मांडिला ॥
शांतवाया राजधानीला । जवाहर आले रस्त्याला ॥
गांधीजी धावले मदतीला । शिकस्तीचा यत्न करण्याला ॥
सावरण्या संघराज्याला । जेव्हा त्यांचा हात गुंतला ॥

(चाल बदलून)

संस्थानी राजांना हाच समय लाभला ॥
जो तो दिल्लीकडे टकमका पाहू लागला ॥
भरमला भरतपूरवाला । आणि नाभा नाचू लगला ॥
जयपूर पार झिंगलेला । बिकानेर अलवाराला ।
झिंदला पुन्हा जीव आला । पतियाळा गुडघ्यावर
हात ठेवून खडा झाला ॥ आजवर पिळून जनतेला ।
इंग्रजांचा बूट चाटला । मडमांची थुंकी झेलण्याला ।
ज्यांनी सदा पदर पसरला । त्यांचा धर्म जागा जाहला ।
जनतेशी झुंज देण्याला । कोण जाणे कोठून दम आला ।
सासरी नसे माहेरी अशा जातीला ॥
बगलबच्चे साहेबाचे जिंकू म्हणती दिल्लीला ॥
जेथे दुर्योधन, महारथी कर्ण छेदिला ॥
आणि चक्रव्यूह भेदिला । जेथे पानिपत जाहला ।
यादवीची चटक ज्या असे भारी धरणीला ॥
आजही त्याच जागेला । घेऊनि जातिवाद्याला ।
संस्थानिक आणि इंग्रज एका बाजूला ॥
समरात दुसऱ्या बाजूला । दारूण रण करण्याला ।
वाचवा लोकशाहीला । भारत उभा ठाकला ।
कामगार-शेतकरी सज्ज झाला समराला ॥

चौक चौथा

हिंदी क्रांतीचा बाळरवि तो जेव्हा ये उदया ।
 राहू केतू जातिवाद उलटे ग्रासाया ॥
 एक जाहले देशघातकी घरभेदे समया ।
 हिंदी जनाच्या मानेवरती सुरीच फिरवाया ॥
 म्हणुनिया उठा लवलाही । वेळ आता नाही । नको दिरंगाई ।
 द्या फेकुनी जातियतेला । करा बंद रक्तपाताला ।
 आवरोनि हात आपुला ।
 भारतियांनो इभ्रत तुमची ईर्षला पडली ।
 काढा बाहेर नौका देशाची वादळात शिरली ॥
 धरा सावस्न एकजुटीने दुभंगली दिल्ली ।
 काढा बाहेर राष्ट्रनौका ही वादळात गेली ॥
 युवकांनो येऊ द्या स्फूर्ति । तुम्हा आवडे ती ।
 ध्वजा फडकती । ओढून पाडाय़ा खाली । चोरांनी तयारी केली ।
 तिला सावरा तुम्ही आजवर जशी ती सावरली ।
 काढा बाहेर नौका देशाची वादळात शिरली ।
 सैनिकांनो तुमच्या हाती इज्जत जनतेची ।
 शस्त्र धरोनि नीट वाचवा अब्रू स्वदेशाची ॥
 तू कोट हाताच्या वीरा । देश आधार ।
 उठ कामगारा । जातियता विष पचवून ।
 देशाचे करी रक्षण । दे तुफान हे परतवून ।
 एकजुटीच्या राजा उंच धर ध्वजा लाल आपली ।
 काढी बाहेर नौका देशाची वादळात शिरली ।

(चाल बदलून)

तू क्रूर कृतांतापरी वज्रदेहाचा ।
 विश्वाचा निर्मिता महाकाळ काळाचा ।
 तू हात उचलुनि आपुला पोलादाचा ।
 थैमान थांबवून चोर दंगेखोरांचा ।
 नायनाट केला गुंडांचा कलकत्ता तूच शमविला ।
 जगा दाविला । कामकरी नेता एकजुटीचा ॥
 तू मुंबापुरीचा रणपंडित झुंजार ।
 ज्या अन्त नसे तो शांत करुनि सागर ।
 तीन रंगी, हिरवा आणि लाल उडविला वर ।
 लोहदुर्ग चुरडिले नाविकांच्या खातर ।
 तू उठ आता सत्वर । हे तुडवून दंगेखोर ।
 म्हणे अण्णा साठे शाहीर । सावस्न धर ।
 तुझी तू शांतिध्वजा सत्वर ॥

बंगालची हाक

चौक पहिला

बंगाल मारितो हाका । भारतीय युवका । उठा आता ऐका । वाचवा त्याला,
धरा सावरून । सर्व जनतेत ऐक्य उभावरून । निराशा दुर्बलता झुगावरून ॥
परतंत्र देश भारत । मतभेद त्यात । फितुरीचा हात । त्याने दुःखाचा बांध फुटला ।
बंगालवरति कडा तुटला । भुकेचा महादैत्य उठला ॥
ती वंगभमी सुंदर । परंपरा थोर । क्रांतिआगर । स्वाभिमानाचा बालेकिल्ला ।
जिथे टागोरांचा जन्म झाला । तिथे भुकेने कहर केला ॥
नफेबाज भांडवलदार । नफ्यावर नजर । करिति गुरगूर । युद्धाचे नाव पुढे केले ।
झोळी भरण्यात गुंग झाले । जनतेच्या मानेवर बसले ॥

(चाल बदलून)

चंगळ झाली बघा त्याची नाचू लागला ॥
भराभरा वस्तूंच्या किंमती चढवू लागला ॥
टाकून मागे जनतेला । जणू घोडा दौडू लागला ।
लोकांच्या शक्तीचा ठाव त्यानं घेतला ॥
घालाया खीळ हो त्याला । नोकरशाहीने बेत उशिरा केला ॥
ती होती लंगडी नादान झाला घोटाळा ॥
तुरुंगात गांधी जवाहिर आहेत यावेळा ॥
मतभेद आहे इतरात फार पसरला ॥
म्हणून नफेबाजांना पूर्ण वाव मिळाला ॥
वरपांगी कंट्रोल-कायदा लुळा तो ठरला ॥

(चाल पहिली)

भाव नियंत्रणाचा कायदा । झाली म्हणे बैदा । जाईल आता मैदा । पिसाळला नफेबाज
बगळा । साठा दडविला त्याने सगळा । गहू, बाजरी, तांदूळ, जोंधळा ॥
भावनियंत्रण ऐकून । गेला भडकून । चिडला सडकून । धान्याचे साठे ठेवले दडवून ।
अघटित घटना आणली घडवून । काढाया हिंदी जनता बडवून ॥
देशद्रोही बेइमान । दडविले अन्न । जणू घोळून । दांडा हिंदी जपानी कुऱ्हाडीला ।
बंगालावर ठोकून बसला । काळ जाहला हिंदभूला ॥

चौक दुसरा

भुकेची झाली सुरवात । खेड्यापाड्यात । वंग प्रांतात । छोटी मोठी गांव आली
आधि त्यात । भूक पसरली सर्व प्रांतात । उद्योगधंद्याच्या सर्व शहरात ॥

वरद्वान आणि गंगापूर । भुकेचा कहर । सारे जन चूर । हावरा बरसाल बहरमपुरात ।
भुकेने केला मोठा आकांत । ऐका बंगालचा पुढे वृत्तांत ॥
घरदार दिले सोडून । शेतमजुरानं । बिन्हाड बांधून । अन्नशोधार्थ बाहेर पडले ।
कलकत्ता शहर जवळ केले । मृत्यूच्या पार समीप गेले ॥

(चाल दुसरी)

कलकत्ता शहरामध्ये लोक सारा जमा झाला ॥
अन्न अन्न करीत गल्लोगल्ली हिंडू लागला ॥
परी अन्न होते भुयारात ठाव काय त्याला ॥
कोण अन्न शोधाया गेला हिंडून फार थकला । नाही अन्न मिळालं त्याला ।
निराश फार जाहला ।

झाडाखाली प्राण सोडून मोकळा झाला ॥
पिळुके देत देहाला । तडफडे कोण वाटेला ।
उचकीचा कोणाला आधी वेध लागला ॥
कोणाचा मेला बाप भाऊ चालला ॥
घेऊन मृत बाळाला । हंबरते कोण चौकाला ।
किंकाळी फोडी ती बाळ म्हणे मम गेला ॥
मुडद्याची लागली रांग कलकत्त्याला ॥
कैकांची निमाली ज्योत खीळ दाराला ॥

(चाल बदलून)

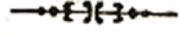
भारताचे शूर संतान । अन्नाविण सोडी ते प्राण ॥
शतकानुशतके ज्यानं । गाजविले शौर्य दारुण ॥
त्याचा तो देह कोल्ह्यानं । निर्भय केला भक्षण ॥
त्या वंग वीरमातेनं । भुकेच्या आहारी जाऊन ।
शील, कूल, मूल, विकून । शमविली पोटाची अग्न ॥

(चाल दुसरी)

बंगाल बुरूज भारताच्या आघाडीवरला ॥ रोखून परचक्राला अवसर देई आम्हाला ।
राष्ट्रीय ऐक्य करण्याला । म्हणून करा मदत हो त्याला । सावस्त्र धरा बंगालला ।
दैवाचा कोप या सोडा कल्पनेला ॥ शिव्या देत नोकरशाहीला । नका बसू व्यर्थ या
वेळा । नादान नोकरशाही सारा बाजूला ॥
अन् चला लागा कामाला । पाठवा मदत बंगालाला । अन् वाचवा त्याच्या प्राणाला ।
जर त्याचा प्राण वाचला । तर आडवा होईल जपान्याला । छातीच्या करुनी ढाला ।
रोखील वीर, जपानी रणगाड्याला ॥

(चाल पहिली)

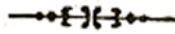
जपान्याचे प्रवेशद्वार । जिथे होणार । पहिला गोळीबार । झडत तलवार झुंज पहिली ।
जनता ती शूर बंगाली । वाचवा तटबंदी अपुली ॥
गोळ्याच्या वर्षावात । करीत स्वागत । वैन्याचे खचीत । असा तो वंग प्रांत आपला ।
दुर्ग बेलाग सीमेवरला । वाजवील रणडंका पहिला ॥
बंगाल मारितो हाका । भारतीय युवका । उठा आता ऐका । वाचवा त्याला, धरा सावरून ।
अण्णा भाऊ म्हणे, ऐक्य उभारून । निराशा, दुर्बलता झुगावरून ॥ जी ॥

एकजूटीचा नेता

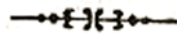
एकजूटीचा नेता । झाला कामगार तैय्यार
बदलाया रे दुनिया सारी दुमदुमली ललकार ॥
सदा लढे मरणाशी ज्याला नच ठावे शांती
रक्त आटवून जगास नटवून जगण्याची भ्रांती
उठला खवळून झुंज झुंजण्याला
वादळ उठवून बांध फोडण्याला
निश्चय झाला पाय उचलला चालू लागला करण्या नवा प्रहार ॥
मध्ययुगाची जीर्ण हाडे ही निरंकुश राजे
देशी धनवंतांचे साथी परकी साम्राज्ये
फाडुनिया बुरखा उघड जगा दावू
जागवून रंका समरांगणि जाऊ
आता अपुला, हा शेवटचा उगारलेला वार नाही चुकणार ॥
शेतकरी अन् दलित जनाला घेऊनिया पाठी
लोकशाही क्रांतीच्या अपुल्या एक ब्रीदासाठी
कोटी करी ज्याने ध्वजा लाल धरिली
मेघासम आता फळी धरून आपुली
पुढे चालला, रणी गर्जला, करुनी आपुला पोलादी निर्धार
एकजूट जनतेची साधुनी, जनराज्याची करून बांधणी,
पूर्ण लोकशाहीला आणुनि, गाऊ मग यशगान
निनादून अस्मान, अंती वर्गविहीन-हिंद करून निर्माण
बंध तोडले, पाऊल पहिले, पुढे टाकले, मागे नच घेणार ॥

महाराष्ट्रावरुनी टाक ओवाळून काया

कंबर बांधून ऊठ घाव झेलाया
महाराष्ट्रावरुनी टाक ओवाळून काया ।
महाराष्ट्र मंदिरापुढती । पाजळे याशीची ज्योती ।
सुवर्ण धरा खालती । निल अंबर भरले वरती
गड पुढे पोवाडे गाती । भूषवी तिला महारथी
तो अरबी सागर लागे जयाचे पाया
महाराष्ट्रावरुनी टाक ओवाळून काया ॥
ही मायभूमी धीरांची । शासनकर्त्या वीरांची
घामाची आणि श्रमाची । खुरप्याची आणि दोरीची
संतांची, शाहीरांची । त्यागाच्या तलवारीची
स्मरून धुरंधर आता त्या शिवराया
महाराष्ट्रावरुनी टाक ओवाळून काया ॥
पहा पर्व पातले आजचे । संयुक्त महाराष्ट्राचे
साकार स्वप्न करण्याचे । करी कंकण बांधून साचे
पर्वत उलथून यत्नाचे । सांधू या खंड की त्याचे
या सत्यास्तव मैदानि शिंग फुंकाया
महाराष्ट्रावरुनी टाक ओवाळून काया ॥
धर ध्वजा करी ऐक्याची । मनीषा जी महाराष्ट्राची
पाऊले टाक हिंमतीची । कणखर जणु पोलादाची
घे आण स्वातंत्र्याची । महाराष्ट्रास्तव लढण्याची
उपकार फेडुनी जन्मभूमीचे जाया
महाराष्ट्रावरुनी टाक ओवाळून काया ॥

रवि आला लावुनी तुरा

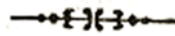
रवि आला लावुनी तुरा । निघाली जिंदगी भरभरा ॥
दीप गगनाच्या डोईवर लागला । ढग तिमिराचा त्यानं निवारिला ।
झाले आकाश लाल । बघ उधळी गुलाल
रानारानात हर्ष पसरला । आला बहर गुलमोहरा ।
निघाली जिंदगी भरभरा ॥
रस रुपेरी वर्षे हा खालती । कृष्ण सोनेरी रंगात डोलती ।
बघ जागी झाली । धरा भाग्यशाली
नाचे देवाच्या दारी जणु मालती ।
उडे हरण जणु चौखुरा ।
निघाली जिंदगी भरभरा ॥
पानापानांत नाचे हा वारा ।
भूप रागाच्या छेडीत तारा ।
हासे कोकिळ मनी । मोर नाचे वनी ।
सप्तरंगाचा फुलवून पिसारा ।
जाहला हर्ष रानपाखरा ।
निघाली जिंदगी भरभरा ॥

शिवारी चला

दौलतीच्या राजा उठून सर्जा
हाक दे शेजाऱ्याला रे शिवारी चला ॥
संदी लई नामी आलीया अवंदा
सावकारशाहीचा विखारी कुंदा
आरपार खुरपून पाडायचा रेंदा
दाखवाया बळा-उचल घे इळा
पोलादी पाजळून आपला रे शिवारी चला ॥
भांडवलशाहीचा चिवट केणा
वरवर छाटलाय तरी जाईना
अन् जराशीबी शेती पिकू देईना
उपटून मुळी घाल पायदळी
तुडवून आला गेला रे शिवारी चला ॥
साम्राज्यशाहीची माकडं काळी
हातातला घास नित खाऊ न देती
ध्या दिसा लुटत्यात रं आंबराई
एकजूट करून नीट नेम धरून
आखरीचा माराया टोला रे शिवारी चला ॥
रातदीस राबून सालंना साल
किती पिढ्या आम्ही काढायचं हाल
रोवू आता बांधावर बावटा लाल
काळावर चाल कर - हत्यार नीट धर
एकीचा बांधुनी किल्ला रे शिवारी चला ॥

दुनियेची दौलत सारी

दुनियेची दौलत सारी, गड्या दुनियेची दौलत सारी
बघ पिकलीय माझ्या शिवारी ॥

रातदिवस राबून कसली
आली भरात अन् मुसमुसली
आज आनंदानं बघ हसली
वर आकाश उधळीत लाली
खाली-सोनेरी ही शेतसरी ॥

कणसं मक्याची हुरड्याला आली
बसली हळद लाजून खाली
तूर शेंगानं आपुल्या न्हाली
गहू खपलीचा लहरा मारी
भुईमूग रोवून बसला आरी ॥

आला रंगात राळा माझा
फुलं उधळितो कारळा तुझा
साऱ्या धान्याचा शाळू राजा
ऊस वाऱ्यावर डोलतोय भारी
सर्जा-दख्खनला दे ललकारी ॥

यारे हातात गोफण घेऊ
रान राखाया एकीनं जाऊ
ऐतखाऊंना हाकलून देऊ
जिवापरीस आमुची प्यारी
धरणी-कसेल त्याची सारी

माझी मैना गावावर राहिली!

माझी मैना गावावर राहिली ।
माझ्या जिवाची होतीया काहिली ॥
ओतीव बांधा । रंग गव्हाळा । कोर चंद्राची । उदात्त गुणांची ।
मोठ्या मनाची । सीता ती माझी रामाची ।
हसून बोलायची । मंद चालायची । सुगंध केतकी । सतेज कांती ।
घडीव पुतळी सोन्याची । नव्या नवतीची । काडी दवण्याची ।
रेखीव भुवया । कमान जणू इंद्रधनूची । हिरकणी हिऱ्याची ।
काठी आंधळ्याची । तशी ती माझी गरिबाची ।
मैना रत्नाची खाण । माझा जीव की प्राण ।
नसे सुखाला वाण । तिच्या गुणांची छक्कड मी गायिली ।
माझ्या जिवाची होतीया काहिली ॥

गरिबीनं ताटातूट केली आम्हा दोघांची । झाली तयारी माझी मुंबईला जाण्याची ।
वेळ होती ती भल्या पहाटेची । बांधाबांध झाली भाकरतुकड्याची । घालवित निघाली
मला माझी मैना चांदणी शुक्राची । गावदरीला येताच कळी कोमेजली तिच्या मनाची ।
शिकस्त केली मी तिला हसवण्याची । खैरात केली पत्रांची । वचनांची । दागिन्यांनं
मढवून काढायची । बोली केली शिंदेशाही तोड्याची । साज कोल्हापुरी । वज्रटीक ।
गळ्यात माळ पुतळ्यांची कानात गोखरं । पायात मासोळ्या । दंडात इळा आणि नाकात
नथ सर्जाची । परी उमलली नाही कळी तिच्या अंतरीची । आणि छातीवर दगड ठेवून
पाठ धरली मी मुंबईची ।

मैना खचली मनात । ती हो रुसली डोळ्यात ।

नाही हसली गालात । हात उंचावुनी उभी राहिली ॥

या मुंबईत गर्दी बेकारांची । त्यात भरती झाली माझी एकाची । मढ्यावर पडावी मूठभर
माती । तशी गत झाली आमची । ही मुंबई यंत्राची, तंत्राची, जगणारांची, मरणारांची,
शेंडीची, दाढीची हडसनच्या गाडीची, नायलॉनच्या आणि जॉर्जेटच्या तलम साडीची ।
बुटांच्या जोडीची । पुस्तकांच्या थडीची । माडीवर माडी । हिरव्या माडीची । पैदास इथं
भलतीच चोरांची । ऐतखाऊंची । शिरजोरांची । हरामखोरांची । भांडवलदारांची ।
पोटासाठी पाठ धरली होती मी कामाची । पर्वा केली नाही उन्हाची, थंडीची, पावसाची ।
पाण्यानं भरलं खिसं माझं । वाण मल एका छत्रीची । त्याच दरम्यान उठली चळवळ
संयुक्त महाराष्ट्राची । बेळगाव, कारवार, निपाणी, गोव्यासह एकभाषिक राज्याची ।
चकाकली संगीन अन्यायाची । फौज उठली बिनीवरची । कामगारांची । शेतकऱ्यांची ।
मध्यमवर्गीयांची ।

उठला मराठी देश । आला मैदानी त्वेष । वैरी करण्या नामशेष ।

गोळी डमडमची छातीवर साहिली ।

म्हणे अण्णा भाऊ साठे । घरं बुडाली गर्वाची । मी-तूपणाची । जुलमाची ।

जबरीची । तस्कराची । निकुंबळीला कत्तल झाली इंद्रजिताची ।

चौदा चौकड्याचं राज्य रावणाचं । लंका जळाली त्याची । तीच गत झाली कलियुगामाजी

मोरारजी देसायाची आणि स. का. पाटलाची । अखेर झाली ही मुंबई महाराष्ट्राची ।
परळच्या प्रळयाची । लालबागच्या लढाईची । फाऊन्टनच्या चढाईची ।

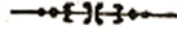
झालं फाऊन्टनला जंग । तिथं बांधुनी चंग ।

आला मर्दानी रंग । धार रक्ताची मर्दानी वाहिली ॥

महाराष्ट्रानं गुढी उभारली विजयाची । दाखविली रीत पाठ भिंतीला लावून लढायची ।
परी तगमग थांबली नाही माझ्या अंतरीची । गांवाकडं मैना माझी । भेट नाही तिची ।
तीच गत झाली आहे या खंडित महाराष्ट्राची । बेळगाव, कारवार, डांग, उंबरगावावर
मालकी दुजांची । धोंड खंडणीची । कमाल दंडेलीची । चीड बेकीची । गरज एकीची ।
म्हणून विनवणी आहे या शिवशक्तीला शाहीराची ।

आता वळू नका । रणि पळू नका । कुणी चळू नका ।

बिनी मारायची अजून राहिली । माझ्या जिवाची ॥

जग बदल घालुनी घाव!

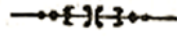

जग बदल घालुनी घाव । सांगून गेले मला भीमराव ।
गुलामगिरीच्या या चिखलात । रूतून बसला का ऐरावत ।
अंग झाडुनी निघ बाहेरी । घे बिनीवरती घाव ॥

धनवंतांनी अखंड पिळले । धर्मांधांनी तसेच छळले ।
मगराने जणु माणिक गिळिले । चोर जाहले साव ॥

ठरवुन आम्हा हीन कलंकित । जन्मोजन्मी करुनी अंकित ।
जिणे लाडुनी वर अवमानित । निर्मून हा भेदभाव ॥

एकजुटीच्या या रथावरती । आरूढ होऊनी चल बा पुढती ।
नव महाराष्ट्रा निर्मून जगती । करी प्रकट निज गाव ॥

मुंबईची लावणी

मुंबईत उंचावरी । मलबार हिल इंद्रपुरी ।
कुबेरांची वस्ती तिथं सुख भोगती ॥
परळात राहणारे । रातदिवस राबणारे
मिळेल ते खाऊनी घाम गाळती ॥ १ ॥

ग्रँट रोड, गोखले रोड । संडास रोड, विन्सेंट रोड ।
असे किती रोड इथं नाही गणती ॥
गल्ली-बोळ किती आत । नाक्यांचा नाही अंत ।
अरबी सागराचा वेढा हिच्या भोवती ॥ २ ॥

आगीनगाडी मोटारगाडी । विमान घेतं उंच उडी ।
टांग्यांची घोडी मरती रस्त्यावरती ॥
हातगाडी हमालांची । भारी गडबड खटान्यांची ।
धडपड इथं वाहतुकीची रीघ लागती ॥ ३ ॥

मसणवटी महशूर । चंदनवाडी सोनापूर ।
त्यांची गाजे ख्याती इथं आहे किर्ती ॥
टाचा घासून मरणाऱ्यांची । बिनवारशी सडणारांची ।
सागराच्या काठी बघा सोय लागती ॥ ४ ॥

सेंट जॉर्ज, बाटलीवाला । के.ई.एम., वाडियाला ।
रोग्यांची रोज तोबा गर्दी झडती ॥
टी.बी., गरमी, पटकी, परमा । खरूज, ताप खोकला दमा ।
असे नाना रोग होऊन कैक मरती ॥ ५ ॥

माणसाला माणूस खातं । लुटतं आणि लुटलं जातं
तीस लाख लोक एका जागी राहती ॥
भडकून उठती आधीमधी । दंगेखोर होऊन कधी ।
आपसामधे करून गर्दी मुडदे पाडती ॥ ६ ॥

लोअर परळ, चिंचपोकळी । वरळीच्या त्या जुन्या चाळी ।
नाही नवा रंग त्यांच्या भिंतीवरती ॥
नायगाव, धारावीला । माटुंग्याच्या शेजाराला ।
बेकारांची पोरं घाणीमध्ये लोळती ॥ ७ ॥

मोतीबाजार, शेअरबाजार । तिथे चाले मोठा व्यापार ।
सारे सट्टेवाले तिथं सट्टा खेळती ॥

फोरास रोड, तीन बत्ती । गोलपिठा नाक्यावरती ।
शरीर विकून कितीएक पोट भरती ॥ ८ ॥

लाल झेंडा घेऊन हाती । करायाला इथे क्रांती ।
मजुरांची पिढी नवी पाऊल टाकती ॥
अण्णा भाऊ साठे म्हणे । बदलुनी हे दुबळे जिणे ।
होणार जे विजयी ते रण करती ॥ ९ ॥

